

Kísérlet önálló szlovákiai Magyar Ifjúsági Szövetség létrehozására 1968–1969-ben

JÓZSEF KISS

An attempt to establish a separate Hungarian Youth Organisation in Slovakia during the years 1968-69

329.78(=511.141)(437.6)"1968/1969"

061.213(=511.141)(437.6)"1968/1969"

316.022.4(=511.141)(437.6)"1968/1969"

Keywords: hungarian youth clubs in Slovakia, the Czechoslovak Youth Association, youth summer camps, Hungarian Youth Association.

A négy évtizeddel ezelőtt elfojtott csehszlovákiai reformkísérlet mind a tudományos feldolgozásokban, mind a publicisztikai megközelítésekben főként a politika területe szorítkozik, s aránylag ritka a társadalmi mozgás feltárására, megvilágítására irányuló igyekezet. Fokozottan érvényes ez a szlovákiai magyar kisebbség életében lezajlott eseményekre, fejleményekre, amelyek többnyire a nemzetiségi alkotmánytörvény születésének és jóváhagyásának folyamatához kapcsolódnak. Mára jóformán az egykori közvetlen résztvevők tudatában is elhomályosulnak az önálló magyar nemzetiségi ifjúsági szervezet létrehozása érdekében kifejtett erőfeszítések emlékei. A *cseh/szlovákiai magyar irodalom lexikon*ában még címszó sem szerepel erről a kísérletről. Igaz, ma az önálló nemzetiségi szervezetek megléte annyira természetes, hogy több generáció számára nem is nagyon érthető, miért is kell ennek a kérdésnek figyelmet szentelni. A Magyar Ifjúsági Szövetség (MISZ) létrehozásának szorgalmazása az akkori időkből viszont szinte forradalmi tettnek számított, amelyért az úgynevezett konszolidáció időszakában a MISZ megalapítása körül tevékenkedőknek szakmai kibontakozásuk ellehetetlenítését és egyéb súlyos megtorlásokat kellett elszenvedniük.

Saját emlékeit felelevenítve, azokból kiindulva született a Magyar Ifjúság Szövetség elnöki tisztét betöltő Varga Sándor írása, a Popély Árpád által összeállított kötet pedig ezt megelőzően néhány, a témával kapcsolatos dokumentumot teljes terjedelemben tett közzé.¹ Varga Sándor újságíróként mindvégig cselekvő részese volt a végül is hamvába holt szövetség formálódásának, s a beavatottság hitelességével villantotta fel a háttérben, úgymond a kulisszák mögött lezajlott eseményeket is.

Jelen tanulmányban viszont a folyamatoknak az elemzésére irányuló törekvés a meghatározó szempont. Természetesen ez nem léphet fel a legfontosabb csomópontoknak és a folyamatok fő vonalának megragadásán túlmenő igényekkel. Így a folyamatokból kibomló vagy kiaknázható korabeli elképzelések és gondolatok hagyományértékének a feltárására helyeződik a hangsúly. A téma a szó valódi értelmében

kortörténeti jellegű, megköveteli a korabeli viszonyokba való beágyazódást szem előtt tartó és a mai látószöveget alkalmazó szemléletnek és módszertani követelményeknek az érvényesítését. Az immár negyven évvel ezelőtti társadalmi körülmények között megfogalmazódott felismeréseket és célkitűzéseket javarészt az idő múlása és a történelmi viszonyok alakulása búvópatakszerűen eltüntette. De múltnak és jelennek mai távlatból történő konfrontálódása sok mindent újra felszínre hoz, és megítélésre készlet. Persze ez nem jelentheti a jelenből előtúló és kínálkozó elvárások mechanikus, történelmietlen visszavetítését a múltba, de azért fokozott figyelmet igényel az akkori adott helyzetben, a benne élők által nem érzékelt összefüggések mai láttatása. Ugyanakkor az értékelés nem nélkülözheti a korabeli lehetőségeket és azok felhasználását elmulasztó szubjektív természetű okok és okozatok összefonódásának kitapintását és azoknak döntéshozatalhoz kötődő minősítését.

Az adott témával kapcsolatban kiváltképp érzékeny kérdést jelent a résztvevők frazeológiája, illetve szemléleti beállítottsága és háttere. Nem férhet kétség hozzá, hogy a MISZ megalapítói előtt a demokratikus szocializmus ösztönszerűen követett eszménye lebegett, de annak eszmei alapjairól ugyancsak homályos, sőt zavaros ismereteik voltak. Nemcsak történelmietlen, hanem méltánytalan is lenne az akkori generációtól későbbi és mostani gondolkodásmódot számon kérni, de szükség van az ismeretek mai szintjéből kiinduló korképnek és magatartásformáknak a megvilágítására. A szerző ehhez a követelményhez igazodva élt azzal a lehetőséggel, hogy saját emlékeivel és reflexióival érzékletesebbé tegye a Magyar Ifjúsági Szövetség alapítóinak a kisebbségi lét és öntudat értéktartományában mozgó tenni akarását. Így próbálta némiképp árnyalni az alig pár iratot tartalmazó eredeti levéltári forrásanyagból és a sajtóközleményekből megjeleníthető törekvéseket.

A közösségi öntudatra ébredés útkeresésre összpontosító értelmezésnek tudható be, hogy a feldolgozásba jobbra csak azok a nevek, személyek kerültek be, akiknek a részvétele az események fő sodrához tartozik, s a sajtóban megjelent írásaik egyfajta öndokumentációnak is számítanak, ami még nem jelenthet eleve teljes értékű rangsorolást. Számos, az aprómunka elvégzését vállaló, főként vidéki klubszervező neve ismeretlen maradt, szerepük azonban elválaszthatatlan a Magyar Ifjúsági Szövetség létrehozása érdekében hozott áldozatvállalástól. Talán van rá remény, hogy e két megközelítési és feldolgozási mód ösztönzést ad emlékeik megéledéséhez, így a kutatások elmélyítéséhez és a mai olvasóközönség szélesebb rétegeihez is eljutó öszkép kialakításához, nemkülönben a történelmi szerepvállalás helyértékének megtalálásához.

A klubmozgalom nyomdokain

Az önálló szlovákiai Magyar ifjúsági Szövetség létrehozásához meghatározó ösztönzést adott a hatvanas évek közepén kibontakozott klubmozgalom, annak is két legerősebb oszlopa, a pozsonyi József Attila Ifjúsági Klub (JAİK) és prágai Ady Endre Diákkör (AED).² A döntő lökést azonban a Csehszlovák Ifjúsági Szervezet (CSISZ) Szlovákiai Központi Bizottságának 1968 márciusában a centralizált szerkezet lazításáról, a merev munkamódszerek felszámolásáról, a rétegszervezetek létrehozásáról szóló határozata adta. Ezután a központi bizottság magyar tagjai magyar ifjúsági szervezet megalakítását célzó javaslatot terjesztettek elő, s a klubmozgalom meg

a CSISZ közös akciójaként hívták össze 1968. április 6-ra Pozsonyba a magyar fiatalok országos értekezletét. Ezen Csikmák Imre számolt be a CSISZ-ben kialakult helyzetről, jellemezve, hogy milyen munkát végzett az egységes ifjúsági szervezet a magyar fiatalok körében. Megállapította, hogy a magyar fiatalok problémáival a központi szervek csak akkor foglalkoztak, ha erre a felsőbb szervek, így a pártközpont irányelvei, illetve utasításai folytán rákényszerültek. Az egyes magyaroktól járássokban készült felmérések inkább csak jelezték a problémákat, a megoldáskeresés pedig hosszú távú folyamat bonyolultságára hivatkozó reagálással találkozott. Csikmák Imre arra is rámutatott, hogy a különféle határozatok végrehajtásához a szlovákiai szervezeteknek nem volt kellő hatáskörük, az országos szervek pedig ezeket nem intézték. A beszámoló hangsúlyosan kitért az egységes szervezeten belüli, a kétnyelvűség terén uralkodó helyzetre. „A CSISZ járási szervei valamiféle furcsa egyezséget kötöttek, de nem tudom, kivel, hogy a gyűlések és értekezletek szlovák nyelven folynak (kivételet képez a Dunaszerdahelyi járás).”³ Ehhez hozzátette, hogy a legfontosabb propagációs és segédanyagok sem jutnak el az alapszervezetekhez magyar nyelven. „Nem nemzeti sértődöttség vezet bennünket, amikor a kétnyelvűség elvének betartásáról beszélünk, hanem csupán jogaink gyakorlása” – hangsúlyozta a beszámoló.⁴ Ugyanakkor azt is leszögezte, hogy „nem elszakadni, hanem nagyon is szorosan együtt akarunk működni a különböző nemzetekkel és nemzetiségekkel, de különösen a szlovák fiatalok szervezeteivel, hiszen érdekeink azonosak, közösek gondjaink, közösek bajaink, közösek célkitűzéseink. Célunk az, hogy olyan ifjúsági szövetséget hozunk létre, amelytől a fiatalok nem idegenkednek...”⁵

Az úgymond felvezetésnek szánt beszámoló adta meg az országos értekezletnek, illetve az önálló magyar ifjúsági szervezet létrehozásának tervezetéről az összejövetelen megalakított Magyar Ifjúság Központi Tanácsa (MIKT), illetve annak szervezőbizottsága által meghirdetett vita alaphangját. Magáról a véleménycseréről nem maradtak feljegyzések, Duray Miklós két előadásának szövege azonban arról tanúskodik, hogy ezek játszottak meghatározó szerepet a tanácskozáson. Duray második, a szöveg margóján található megjegyzése szerint a tanácskozás délutánján elhangzott előadása javarészt a demokratizálódási folyamat társadalmi-politikai, magát a politikai rendszert értékelő fejtegetésekre összpontosult. Történelmi visszapillantással villantotta fel azokat a körülményeket, amelyek folytán a szlovákiai magyarság évtizedeken át megadóan viselte az őt érintő érdemi döntésekből való kirekesztettséget. Éles szavakkal bírálta a rendszer által kiválasztott magyar funkcionáriusok felkészületlenségét és behódoló magatartását. Kiváltképp találónak tekinthető mai szemmel is az a megállapítás, hogy egységesen lakott magyar területeken az emberek nem érzékelik annyira a nemzetiségi visszaszorítottság megakadályozásának szükségességét és módjait, mint a programalkotásra hivatott értelmiségi elit. A közöttük levő szerves kapcsolat elmélyítésében jelölte meg a nemzetiségi egység kialakításának fontosságát.⁶

Duray Miklós beszédét egyaránt jellemezte a radikalizmus és a problémák gyökeréig hatolni igyekvő nyíltság. A mai műszóval politológjainak nevezhető elemző-készségével és politikai felismeréseivel Duray – a pozsonyi Comenius Egyetem Természettudományi Karának hallgatójaként – jócskán kiemelkedett társadalomtudományi végzettségű kortársai közül.

Duray Miklós előadása minden bizonnyal felforrósodott, heves kirohanásokkal kísért légkörben hangozhatott el. Ezzel alighanem kapcsolatba hozható, hogy az *Új Ifj*

Ífjúság április 2-i számában cikk jelent meg az egy héttel korábban, a József Attila Ifjúsági Klubban a nyitrai főiskolások küldöttségével és más vendégeknek a részvételével tartott összejövetelről.⁷ Az írás szerint Duray Miklós megnyitójában arra mutatott rá, hogy a szlovákiai magyarság körében még mindig nem alakult ki egységes és erőteljes közvélemény a nemzetiségi és egyéb nagy fontosságú kérdésekben, s ezt valamiféle „tudathiányra” vezettetett vissza. A vendégként jelenlevő Bábi Tibor, Dobos László, Szőke József és Fónod Zoltán higgadtságra, megfontoltságra és tárgyilagosságra intette a fiatalokat. Dobos László arra figyelmeztette őket, hogy a szlovákiai magyarság politikai tényezővé válása nem történhet meg egy csapásra. Hangsúlyozta a politikai élet megtisztításának fontosságát, de azt tanácsolta, hogy a fiatalok előbb dolgozzanak ki határozott programot, s alaposan fontolják meg, kibe helyezik a bizalmukat. Bábi Tibor hiányolta a fiatalok politikai érzékét és világos programját, mert szerinte „jórészt csak össze-vissza vagdalkoznak”. Magában a cikkben egy olyan kurta megállapítás is szerepel, hogy a fiatalok csalódást okoztak tájékozatlanságukkal.

Ebben a légkörben minden bizonnyal felfigyeltetőnek számíthatott Duray Miklós-nak a sajtóban megjelent válasza Rudolf Olšinskýnak a *Kultúrny život* 15. számában közölt reagálására, amelyet Rudolf Olšinkýból feltehetően az említett összejövetelen az egyik diák részéről feltett kérdés váltott ki.⁸ A felvetés a Magyar Népköztársaságnak a szlovákiai magyarsághoz való viszonyát érintette, s ez Olšinskýt már önmagában szinte diabolizáló kommentárra ragadtatta.⁹ A történet igazi kordokumentum, amely eklatánsan tükrözi a szlovák–magyar kapcsolatok közelmúltjának ismeretében a szlovák értelmiség részéről mutatkozott hézagokat, félreértéseket és az ebből eredő torz értelmezéseket. Ugyanakkor Duray Miklós-nak a problémakör megítélésében, nemzetközi dokumentumok ismeretében mutatkozó nem csekély jártaságáról is bizonyosságot adott.

Így aligha véletlen, hogy a MISZ szerepének, fontosságának a magyar fiatalok szélesebb rétegei körében történő elvi, de ugyanakkor közérthető kifejtésére Szőke József, az *Új Ifjúság* főszerkesztője vállalkozott.¹⁰ A CSISZ belső életének, a funkcionáriusok gondolkodásának alapos ismeretében hívhatta fel a figyelmet egy olyan érvre, melynek kimondásához a felsőbb körökben szerzett kapcsolatok is jogcímet adtak. „Szerintem nem vehetjük komolyan egyes szlovák vezetőknek azt az óhaját, hogy egy szervezetben akarnak élni, dolgozni velünk, amikor provokatív meneteket szerveznek Dél-Szlovákia magyarlakta vidékeire, amikor egyetlen hivatalos nyelvű akarják tenni a magyarlakta vidékeken a szlovákokat, amikor a szervezet tagjai Surányban leköpdösik a magyarul beszélő tagtársaikat, amikor a bratislavai főiskolások lapja kitelepítéssel fenyeget, mert nemzeti jogainkért emelünk szót.”¹¹ Szőke József a MISZ alapítói között talán leghamarabb ébredt rá a kommunista párt akcióprogramjába bekerült mondatban rejlő lehetőségre, mely szerint a nemzetiségek önállóan és öngazgatással intézhetik az őket érintő ügyeket.

„Ez konkrétan a mi esetünkben annyit jelent, hogy a párt akcióprogramjára támaszkodva a Csemadok KB javaslatai szerint törekednünk kell megteremtteni saját nemzetiségi államhatalmi szerveinket, saját társadalmi szervezeteinket, kulturális és tudományos intézményeinket, amelyek részei és egyenjogú partnerei lesznek az összállami szlovák szervezeteknek, szervezeteknek.”¹²

Szőke József hangsúlyozva, hogy a Magyar Ifjúsági Szövetség állami és helyi szinten képviselné a magyar fiatalok általános és specifikus érdekeit, egyértelmű-

en leszögezte – ami a különböző anyagokban kissé áttételesebben jelent meg –, hogy a magyar fiatalság „beleszólna az országos politikába, részese lenne minden szinten a hatalomnak”.¹³

Szóke Józsefnek a MISZ létrehozását az ún. nagypolitika összefüggéseibe helyező cikksorozata rávilágított azokra a nehézségekre, amelyek a MISZ programjának meghatározása és kidolgozása körül eleve felmerültek. Ennek során a MISZ a szlovákiai magyar fiatalság érdekvédelmi szervezeteként kívánt színre lépni.¹⁴ Ahhoz viszont nem férhetett kétség, hogy a létrejövő, alulról építkező szervezet önmagában és önerőből nem képes érdemlegesen betölteni ezt a szerepkört. Az érdekek sokrétűsége és az ehhez igazodó kötődések számainak felfejtése viszont olyan helyzetben vált eleve sürgőssé, amikor a szövetkezés alanyait illetően nagy volt a bizonytalanság. A kulturális igények kielégítése, a fiatalság szellemi gyarapodásának elősegítése, az oktatási lehetőségek minél teljesebbé tétele nem valósulhatott meg a nemzetiségi társadalmi-politikai közegbe és intézményrendszerbe való szerves be tagozódás nélkül, hiszen épp ekkortájt még csak felsejlett a szlovákiai magyarság közösségi létének elismertetése. Annak dimenzióit a Csemadok márciusi állásfoglalása ihlette, s ösztönös, alaposabb átgondoltságot nélkülöző követelések egész áradata jelezte. A magyar ifjúság szociális helyzetének és érvényesülési esélyeinek javítása viszont a nemzetiségi kereteken túlmutató összefogást kívánt. Azonban a felbomló egységes CSISZ új elvi és föderációs alapon elképzelt átszervezése nem nyújtott tiszta képet arról, hogy ezen belül milyen helyzetbe kerül, és milyen mozgásteret kaphat a magyar ifjúság önálló szervezete. Így a többirányú kötődés és az önállóság összehangolásának, az integrációnak és a különválásnak a kérdése megrekedt általános, deklaratív szinten, miközben előrelépés nem történhetett a kötődés számainak elevenné tétele és érzékelhetősége nélkül. Ugyanis még az empátiát tanúsító szlovák fiatalok számára sem volt könnyű a többirányú elkötelezettség nyomán kísérése, ugyanakkor sokan hajlottak arra a szűklátókörűségre, hogy a magyar fiatalok kezdeményezésében csupán etnikai hovatartozásnak és összetartásnak a kizárólagos kifejezésre juttatását lássák. Ebben a helyzetben a MISZ szervezői magára az építkezésre, a klubok hálózatának a bővítésére, a szervezeti összekovácsolódásra helyezték a hangsúlyt. Nyilvánvalóvá vált ugyanis, hogy a MISZ szervezeti potenciáljától függ az önállóság optimális érvényesülése.

Erről vallott Varga Sándor írása, amely gyakorlati útmutatásokkal szolgált a szövetség tagbázisát képező klubok létrehozásához.¹⁵ A cikk arra hívta fel a figyelmet, hogy a MISZ jogilag még nem létezik, várni kell a hivatalos elismerésre, s addig a szövetség a CSISZ SZKB részeként formálódik, innen kap némi anyagi támogatást. Az április 6-i összejevetelen ugyanis felszólította a magyar fiatalokat, hogy használjanak ki mindennemű, szövetkezetektől, szakszervezetektől, önálló rendezvényekből szerezhető anyagi forrást a klubok működéséhez. A felszólítás fő indítéka minden valószínűség szerint az volt, hogy tájékoztatást nyújtson az elbizonytalan kodóknak, akik szembetalálják magukat a MISZ megalapítását tulajdonképpen illegális szervezkedésnek tekintő megnyilatkozásokkal. Varga Sándor rámutatott, hogy a nacionalista szeparálódás szlovák részről jövő vádját nem lehet kizárni, de hangsúlyozta: a MISZ létrehozása a kommunista párt akcióprogramjának szellemében, „a marxiz-lenini elvek és az internacionalizmus jegyében alakul”.¹⁶ A szociálisan és a műveltségi szintben meglevő különbségek által tagolt nemzetiségi szerveződésen belüli specifikumok szem előtt tartása s ugyanakkor a közös nemzetiségi érdekek

ben megtestesülő koherencia kialakítása új ösztönzéseket kölcsönzött a korábbi évek nyári táborozásainak hagyományait folytatni kívánó igyekezethez.

Az 1968-as nyári táborozás

A táborozás előkészítéséről, az új helyzethez igazodó program kialakításáról feltehetően csak a szervezők személyes feljegyzéseiben maradtak meg közvetlen adatok. Magának a július 12-től 22-ig tartó táborozásnak a lefolyásáról is csak az utólag, már augusztusban közzétett dokumentumok alapján rajzolódik ki némileg összeálló kép. Ebből azonban nehezen érhető tetten viták, nézetek, vélemények, állásfoglalások, javaslatok, ötletek ösztönző egymásra hatása. Ami azonban kideríthető: hogyan keveredett a MISZ szerepének, mibenlétének tisztázása, a szlovákiai magyarság államjogi helyzetének alkotmányos rögzítése, továbbá a mind bizonytalanabbá váló politikai helyzet alakulása fölötti meditálás és a demokrácia friss vívmányai miatti aggodás. Úgy tűnik, hogy ebben a légkörben kissé elhomályosultak olyan, az intellektuális szférára és az irodalmi életre kiterjedő megnyilatkozások, amelyek a magyar nemzetiségi fiatalságnak szellemi értékek iránti velleitására utaltak.

Az *Új Ifjúság* hasábjain napvilágot látott a prágai Ady Endre Diákkörnek Fábry Zoltánhoz intézett levele, melyben a megilletődés és a megtiszteltetés hangján mondtak köszönetet a Mesternek, hogy üdvözlőlevél kíséretében tekintélyes pénzüsszeget bocsátott rendelkezésükre. Ma sem vesztette el üzenet értékét a köszönőlevélben megfogalmazott ígért: „Mi, prágai magyar egyetemisták és főiskolások távol szülőföldünktől, idegen környezetben magunkra hagyatva már évek hosszú során minden igyekezetünkkel arra törekszünk, hogy hovatarozásunkat bizonyítsuk, a magyarsághoz fűző szálakat szorosabbra húzzuk. Nem akarunk csehszlovákiai magyarságunktól elszakadni, természetesnek tartjuk, hogy körébe való visszatérésünk után komoly feladatok várnak ránk.”¹⁷

A rendszerváltozás óta ezek a feladatok tovább bővültek. A Csehországban tanuló magyar diákok maguk is egy szálát vagy hajszálcsovet jelentenek, melyen keresztül valami átszivárog a „másik államból”, a cseh szellemiségből ide a szülőföldre.

A fábryi üzenettel párhuzamosan Németh László személyisége is közvetlen varázserőt jelentett a magyar főiskolások számára. Az író két évvel korábban ellátogatott a Laborc vidéki Abarán táborozó fiatalok közé, ahol előadást tartott a magyar irodalom helyzetéről.¹⁸ Az *Irodalmi Szemle* nyári száma épp a keszegfalui táborozást megelőzően a véleménycsere és vitaindítás szándékával megjelentette Németh Lászlónak a magyar irodalom jövőjével foglalkozó tanulmányát. Ebben a szerző úgy vélekedett, hogy a magyar irodalomnak legvonzóbb korszakai „mindig akkor alakultak ki, amikor a remény vetését elrontó jégverés után az előtapogató szigetekbe verődik, s a reménytelen önfeláldozás lassan megint kitermeli a reményt...”¹⁹

Nem valószínű, hogy a táborozók jó része késztetést érzett a meditálásra, vagy hogy egyáltalán ismerte és olvasta Németh László fejtegetéseit. Az irodalmi berkekben otthonos résztvevők azonban alighanem képesek voltak olyan légkört teremteni, melyben Németh László gondolatai a nemzetiségi létérzést és tudatot áramkörébe vonó reveláció erejével hatottak. Erről tanúskodik az *Irodalmi Szemle* szeptemberi számában napvilágot látott A IV. Nyári Ifjúsági Találkozó résztvevőinek a Magyar Írószövetséget és a „kedves magyar írókat” üdvözlő és megszólító felhívása.²⁰ Eb-

ben közölték, hogy a táborozás 8. napját a magyar irodalom kérdésének és a szlovákiai magyar írás problémáinak szentelték, itt keresve a fiatalság tenni akarásának lendületet adó szellemi forrásvidéket. S ez már az irodalmon túlmenő nemzeti önértéktudatot is kifejezésre juttatta.

„A mi mozgalmunk gondolatának közvetlen hagyományozóját az időben oly nevezetessé vált Sarlót is az irodalom, Ady, Móricz Zsigmond, Szabó Dezső ihlette. A mi ihletőink és kifejezőink magyar írók és gondolkodók: vitáink során legtöbbször Németh László, Illyés Gyula, Fábry Zoltán nevét hallani, s minden bizonnyal nem véletlenül az övéket. Németh László a magyar szellemi határok szellemiségének Közép-Európáig és Európáig tágításának legjelentősebb fundamentozója és hirdetője. Illyés fogalmazta meg számunkra az olyan tartalmakat, mint »szellem-Magyarország«, s a magyar irodalom »ötágú súpja«, s Fábry Zoltántól tanultuk meg, hogy »Hazánk, Európa«. Ezek az írók nemcsak szépirodalmi munkáikban egyenértékűek és -érvényűek, de elméleti munkásságuk középpontjában is a népek és kultúrák egymásra hatásának és kultúrprovincializmust szüntető egyetemességnek a gondolata áll.”²¹ A résztvevők hiányérzetüktől indítatva hívták fel a figyelmet arra, hogy a közép-európai népeknek és kultúrák egymást gazdagító kölcsönhatásának nincs fóruma, nincs olyan magyar nyelvű folyóirat, amely lehetővé tenné a folyamatos párbeszédet. „A csehszlovákiai magyar irodalom a cseh és szlovák irodalom hatásának, az erdélyi magyar írás a román irodalmi hatásoknak, a jugoszláviai magyar írók szerb, horvát és szlovén kollégáik hatásának, s rajtuk keresztül az egész magyar irodalom közép-európai hatásoknak sokkal inkább ki van téve, mint bármelyik más Duna-táji nép irodalma...” – áll a felhívásban.²² E megállapítás akkortájt már nem volt felfedező erejű, sőt talán evidensnek számított a térség szellemi elitjének körében s alighanem a tágabb értelmiségi közegben is. Felfigyeltetően hathatott viszont olyan folyóirat megjelenítésének a kezdeményezése, amely előmozdítaná az „egymásra hatás simábbá és eredményesebbé tételét”. A tágabb európai együttgondolkodás szorgalmazásából természetesen adódott a kisebbségi magyar irodalmárok hídszerepe, bár ez a később meghonosodott kifejezés nem szerepelt a szövegben. Ennek szellemében fogant az az elképzelés, hogy a folyóiratban „a magyarországi, erdélyi, jugoszláviai, kárpát-ukrajnai és csehszlovákiai magyar irodalmárok alkotásai egymás mellé kerülhetnének, s így ízlések, nézetek, vélemények szembesülhetnének”.²³

Gátlásoktól mentes fiatalos kezdeményezőkézség és szinte forradalmi merészség párosult e javaslatban, amely mai szemmel talán előrelátásként is felfogható. Ma már a kisebbségi magyar irodalmakat több mint félszáz, tehát szinte valamennyi központi és sok vidéki lap a magáénak vallja. Létrejötték a magyarországi és a kisebbségi együttgondolkodás fórumai. S ezeken egyre inkább nyilvánvalóvá válik, hogy az egyetemes magyar nemzeti együvé tartozás elmélyítése csak a kisebbségi közösségek sajátosságainak figyelembevételével, olyan jellemjegyek érvényesülésének szem előtt tartásával történhet, amelyek a kisebbségi helyzetbe került magyar közösségek számára a fennmaradás és a túlélés esélyének meghatározó tényezőjévé váltak. S e folyamatban kivételes szerepet töltött és tölt be az irodalom és a szellemi értékteremtés. Így ezek révén szorosabbra fűződhetnek az anyanemzethez való kötődés egyéb szálai is. Ehhez azonban szükség van a kisebbségek közötti irodalmi és szellemi áramkör folyamatos működtetésére. Viszont úgy tűnik, hogy a mai politikaközpontú együttgondolkodás eluralkodása közepette, amikor

ugyan kialakultak a politikai egyeztetés fórumai, épp a magyar kisebbség szellemi potenciáljának összefogása szorul háttérbe. Igaz, hogy a kisebbségek közötti kapcsolattartásban olykor még a Kárpát-medence egymástól jócskán távol eső szegleteiben szervezett nemzetiségi rendezvények sem nélkülözik a kölcsönös részvételt. Mégis a párbeszéd, a tapasztalatcsere, a közös és eltérő problémák rendszeres megvitatása, netalán érvanyagok és stratégiák közös kidolgozása iránt nem mutatkozik kellő érdeklődés.

A keszegfalui legelőn felütött sátoztáborban született felhívás számolt a megvalósítás nehézségeivel, s kifejezetten realitásérzékre vallott annak tudatosítása: ahhoz, hogy „idővel realizálódhasson, foglalkoznunk kellene vele, vitatkoznunk kellene róla”.²⁴

Ugyancsak megfontoltságáról tanúskodott az a felismerés, hogy a lap kiadására a Magyar Írók Szövetsége lenne hivatott, ami nemcsak a magyar főváros és a magyarországi irodalom központi helyzetéből adódik, emellett az is szerepet játszott, hogy ott vannak a legkedvezőbb anyagi feltételek is egy ilyen vállalkozáshoz. S az már szinte természetszerűnek számított, de alighanem a kisebbségi önmanifesztálás önérzetes szándéka is sugallhatta, hogy kisebbségi irodalmakból származó válogatásról külön helyi szerkesztőségek gondoskodjanak.

A MISZ létrehozásához, illetve kikiáltásához vezető folyamatban ehhez fogható szellemi és ugyanakkor közéleti hatósugarú koncepcióalkotásra már nem került sor. Az állásfoglalás csúcsteljesítménynek tekinthető. A keszegfalui, máig torzóban maradt elképzelés évtizedekkel előzte meg korát.

A Sarló-hagyomány felelevenítése a táborozáson

A Magyar Ifjúsági Szövetség létrehozásán fáradozó fiatalok gondolati ihletőjükként – ahogy ezt a fenti idézetek tanúsítják – apostrofálták a Sarló mozgalmat. A táborozás megrendezése majdhogynem naptári dátumként egybeesett a Sarló megalakulásának 40. évfordulójával. S így szinte a megemlékezés természetes velejárója volt, hogy a táborba ellátogatott a Sarló néhány alapító tagja, akikkel a fiatalok élményszámba menő meleg hangú beszélgetést folytattak. Az *Új Szó* összeállítást közölt Dobossy László, Balogh Edgár és Jócsik Lajos előadásának a Sarló-hagyományból kibomló, üzenetnek szánt gondolataiból.²⁵ Alighanem a megilletődöttség erejével hatottak a résztvevőkre Győry Dezső költői bensőséggel megelevenedő emléképei: „Örökre belém vésődött a drága-emlékű táborkép... A sátrak az erdő szélén, almafák alatt. Fölöttük a prágai főiskolások lilimos tábori zászlója, a tábor mögött a Fekete-víz forrás sötét sziklahasadásai, az akkor még csak sejtett cseppkőbarlang jéghideg vize. Kivettem a hátizsákomból a vörös sarlóval díszített édesanyám varrta öt zászlót, és szétosztottam Gömör, Mátyusföld, Csallóköz, Tiszahát és az Ipolyvidék, meg az ország más tájairól összesereglett fiataloknak...”²⁶ Dobossy László végigtekintett az irodalmi példaképek és a sarlós irodalmi kísérletek tükrében a kanyargó újrakezdések pályáivén, eljutva az összegezéshez: „bizonyára gyakran tévedtünk, megtéveszteni azonban soha nem akartunk, gyűlöltük a kétlakiságot, az álnokságot, az áltatást és önáltatást, de hittünk benne, hogy a fertőzetlen nép erejével olyan világot teremthetünk magunk körül, amely példa lehet másoknak is.”²⁷ A több mint kétszáz táborozó számára feltehetően nem jelentett különösebb meglepetést

Jócsik Lajos jelenléte a sarlósok között. Nyilván csak a legtájékozottabbak tudtak arról, hogy az 1948 utáni években nemcsak háttérbe szorult a magyarországi szellemi életben, hanem kifejezetten hitehagyottként próbálták egyes politikai körökben kezelni. Így az akkori helyzetben kevesen ismerhették fel a Sarló eredeti szándékai mellett hitet tevő szavaiban kifejezésre juttatott óhajának indítékait: „Csak éljünk még akkor, akik a szocializmus frontján való végső összetalálkozásunkkor hitelesen emlékezhetünk.”²⁸

Ez idő tájt a Sarló fejlődéstörténete már nem volt teljesen ismeretlen az akkori fiatal értelmiségiek körében, bár erre még rányomták bélyegüket az ötvenes évek folyamán a hatalom (tegyük hozzá, a származtatott, a nemzetiségi közeget irányító hatalom) részéről kelletlenséggel fogadott, illetve gunyorosan terjesztett hallomások ismeretek. A szlovákiai magyarság egyszemélyes képviselője a hatalomban, Lőrincz Gyula hivatalosan igyekezett elhatárolni magát a Sarlótól, minthogy kortársai tudtak a Sarló és a szlovák kommunista értelmiség közötti, a harmincas években kialakult szoros kapcsolatokról. A DAV két vezető alakja, Clementis és Novomeský burzsoá nacionalizmus vádjával a börtönbe került, a DAV pedig 1963-as rehabilitálásig e vád egyik fő ideológiai megalapozójának minősült. Lőrincz Gyula ambivalens helyzetbe került. El kellett tűrnie, hogy harcostársa, a Sarló vezéralakja, Balogh Edgár Romániában megjelent, dokumentumokra és személyes, a Sarlóval kapcsolatos emlékekre is támaszkodó *Egyenes beszéd* című kötetét Fábry Zoltán a kiemelt elismerés hangján méltassa az *Irodalmi Szemlében*.²⁹ Ugyancsak kínos lehetett számára az is, hogy a hatvanas évek elején asszisztálnia kellett Balogh Edgárnak az Ady költészetével foglalkozó, de a Sarló szerepére is bőven kitérő előadásához, amely pozsonyi látogatása során a Comenius Egyetem magyar tanszéke által szervezett összejövetelen hangzott el.³⁰ Igaz, a hatalom ellenőrző szerepében volt következtelenség és bizonytalanság. Így 1954-ben könyv alakban megjelenhetett Szalatnainak a *Petőfi Pozsonyban* című tanulmánya,³¹ melyet az ötvenes évek elején képesítést szerzett magyar pedagógusgeneráció egyfajta tankönyvpótlóként használt. Az induló értelmiségi nemzedék ebből szerzett tudomást a sarlósoknak a Petőfi-szobrot a „városmajori istállófogságából” kimentő akciójáról, s ismerte meg azt a korabeli rossz minőségű fényképfelvételt, melyen a költő jászolba elhelyezett szobra szinte egy koporsóban nyugvó élő halott benyomását kelti az utókor számára.

Szalatnai könyvéről Fábry Zoltán tollából származó meleg hangú méltatás jelent meg az *Új Szóban*.³² Mindez az egyéni buzgalmaktól, nagyvonalúságtól, kockázatvállalási készségtől és felelősségáthárító praktikáktól is függött.

Lőrincz Gyula sarlós hagyományokhoz való viszonyát nem csak a politikai helyzethez való alkalmazkodás befolyásolta. Zavaró körülményt jelentett számára Szalatnai személye is, akivel szemben ideológiai okokból, szociáldemokrata múltjából és talán irigységből adódó személyes elfogultságot tanúsított. Minden bizonnyal ebből kifolyólag Szalatnai Rezső a szlovákiai magyar sajtóban jó egy évtizedig szinte persona non gratának számított.

A hatvanas évek közepétől az érezhető liberalizálódás nyomán a helyzet megváltozott. Szalatnai Rezső mind gyakrabban jelentkezett írásaival az *Irodalmi Szemle* hasábjain. 1966-ban fellépett a József Attila Ifjúsági Klubban. Az ott levők számára a Sarlóról tartott előadása, a Sarló példáját szinte kanonizáló néhány megnyilatkozása egyrészt némi megdöbbenést váltott ki, de a többség, főleg a műszaki főiskolások, ekkor szereztek a Sarló élményszámba menő felelevenítéséből teljesebb ké-

pet a mozgalom tulajdonképpeni mibenlétéről. Szaltnait felháborította, hogy az asztalok körül ülő fiatalok oldott hangulatban, sörösüvegek mellett hallgatják az előadást, s tanáros szigorral róttá meg a társaságot.³³

Turczel Lajos *Két kor mezsgyéjén* címmel ez idő tájt megjelent könyvének³⁴ és a József Attila Ifjúsági Klubban elhangzott előadásának³⁵ pezsdítő hatása szinte kínálta a sajnos fel nem ismert útmutatást a Sarló-hagyomány közéleti hatóerővé válásához.

A Sarló felbomlásának okai és az önálló magyar ifjúsági szervezet létrehozásának indoka között ugyanis kézenfekvő volt a párhuzam. A Sarló fejlődésrajza Turczel könyvében eljutott ahhoz az akkor még kockázatos s óvatosan kimondott konklúzióhoz, hogy a Sarló mozgalmi kereteinek feláldozása, a „lecsatlakozás”, vagyis beolvadása a kommunista pártba „az ifjúsági mozgalom fejlődése szempontjából nem tekinthető teljesen kedvező lépésnek”.³⁶ Rámutatott arra, hogy az értelmiségi ifjúság szélesebb körei ezután elfordultak a Sarlótól, s az élgárdát nem tudták vagy nem voltak hajlandók követni a kommunista párt soraiba, vagyis nem értettek egyet a Vörös Barátság ifjúmunkás szervezettel történő összeolvadással. Ugyanakkor Turczel azt is hangsúlyozta, hogy „a Sarlóra főképp a haladó erőket szélesebb világnézeti alapon összefogó antifasiszta népfrejtópolitika idejében, a Magyar Fialok Szövetségének szervezésekor lett volna szükség, s ekkor a Sarlóhoz hasonló országos hatású ifjúsági szabadcsapat a mágnes szerepét tölthette volna be”.³⁷

Ennek a történelmi tapasztalatnak kellő közéleti-politikai mezbe öltöztetése kiváló lehetőséget rejtett magában az önálló Magyar Ifjúsági Szövetség funkciójának történetileg is megalapozott indoklására. Turczel Lajos könyvében a Sarló nyomán követhető fejlődésrajzából egyértelműen kidomborodott, hogy a kommunista mozgalomig még el nem jutott fejlődésszakaszhoz fűződik a Sarló leggyümölcsözőbb, széles hatókörű cselekvőereje. Ebből természetszerűen táplálkozhatott 1968-ban a magyar fiatalok számára a minél tágabb és szabadabb mozgástér szervezeti kialakításának követelése. A párt közvetlen fennhatósága alól megszabadulni igyekvő Csehszlovák Ifjúsági Szövetség átalakítása, ifjúsági föderáció létrehozása szinte visszaigazolta a Sarló végkifejletéből levonható következtetéseket, vagyis a ragaszkodást a saját útját járó ifjúsági szervezet önállóságához. Ehhez járulhatott még a népfrejtópolitika idején, az egykori, a közvetlenül a kommunista pártnak alárendelt Csehszlovákiai Komszomolból kivált, a nemzetiségi közegben működő önálló demokratikus szervezetek létrehozásának üzenete. Így alakult meg 1936-ban a Magyar Fialok Szövetsége.³⁸ Persze az ilyesfajta hivatkozásoknak az átalakuló ifjúsági mozgalom hektikus légkörében aligha lehetett különösebb fogantaja. De számolni lehetett volna a két világháború közötti kommunisták még számottevő csoportjaival, akikre talán nosztalgiaébredéssel is hatást lehetett volna gyakorolni. Nem érdektelen említést tenni arról sem, hogy a Magyar Fialok Szövetségének alighanem egyetlen falusi szervezete annak idején a csallóközi Bogyán alakult meg,³⁹ s ott 1968-ban is működött ifjúsági klub, az erről szóló közlemény azonban nem váltott ki semminemű történeti, a MISZ létrehozásához és elfogadtatásához felhasználható asszociációkat.⁴⁰ Ehhez képest a vidéki pártapparátusoknak többnyire sikerült a maguk oldalára állítani a régi kommunistákat, és felerősíteni a dubčeki politikával szembeni ellenállásukat. Ezen belül a fiatalok radikalizmusa kiváltképp szemet szűrt nekik.

A táborozás üzenete a politikának és a szlovákiai magyarságnak

A táborozás résztvevőinek megbízásából egyfajta összegezést készített a szervezőbizottság, amely három héttel később látott napvilágot az *Új Ifjúság* hasábjain.⁴¹ Az értékelés a szlovákiai magyar fiatalság helyzetét felmérő, de az egész csehszlovákiai magyarságnak ajánlott vallomás erejű önreflexió szándékával készült. S ennek elmélyültsége helyenként szinte költői szárnyalású stílussal párosult, az állásfoglalásoknak olykor a szlovák politikai nyelv másolását tükröző nyelvi sutaságaival szemben. Az elemzés készítői fontosnak tartották, hogy „a táborozáson lezajlott viták, beszélgetések légkörét az idő józan ítélőképességet, ésszerű differenciálódást parancsoló távlatából visszaidézve mondhasa el örömmel és bátran: nem csak pusztán létezőnk”.⁴² Ebből kiindulva fordulópontnak nevezték az 1968-as keszegfalui találkozót, amely új fejezetet nyitott a szlovákiai magyar ifjúság történetében. Beigazolódva látták, hogy „a csehszlovákiai magyar ifjúságnak szellemi súlya van, csak érvényt kell szerezni a haladó, társadalomformáló erőnek. Ez lesz az elkövetkező időszak feladata.”⁴³ Ebben meghatározó szerepet tulajdonítottak az alkotmányos jogok alapján biztosított kisebbségi képviselői szervekre támaszkodó szlovákiai magyar közélet kialakításának. A társadalmi tudatba „pozitív értelemben be kell vinni a csehszlovákiai magyarságot. El kell kerülnünk a társadalom perifériájáról. Vonatkozik ez a csehszlovákiai magyar társadalom egészére, nem csak az ifjúsági mozgalomra” – szölte a jövőalakítás szentenciája.⁴⁴ Így a társadalmi struktúra átalakításához kapcsolódó gondolatok jegyében kapott hangot a Magyar Ifjúsági Szövetség létrehozásának szorgalmazása. „Tudatában vagyunk annak, hogy a Magyar Ifjúsági Szövetség egy másik jelentős tömegszervezete lenne Csehszlovákia magyarságának (a Csemadok mellett), s ez a mostani társadalmi formálódás idején nem hanyagolható el.”⁴⁵ Ez a kitétel nyilván arra utalt, hogy a CSKP akcióprogramja elvileg utat nyitott bizonyos társadalmi pluralizmus kibontakozása számára, melynek lehetőségével kellő határozottsággal és előrettekintéssel élni is kell.

Ezzel kapcsolatban érdekes Duray Miklósnak az Uniók Tanoda Alapítvány által összeállított kötetben szereplő interjújában arra a kérdésre adott válasza, hogy születtek-e a politikai struktúra átalakítására is kiterjedő elképzelések, Duray retrospektív szemlélettel értelmezve a kérdést így válaszolt. „Mai párhuzammal élve körülbelül olyan lehetőség rejlett a Magyar Ifjúsági Szövetségben, mint a magyarországi rendszerváltás előtt a Fideszben. Utóbb, amikor már lehetett, politikai párttá vált. Lényegében a Magyar Ifjúsági Szövetség is egy ilyen politikai szerveződési tartalmat jelentett volna.”⁴⁶ Persze e téren csak a visszaemlékezésekre lehet hagyatkozni, s eléggé valószínű, hogy ha még előkerülnének is hiteles jegyzőkönyvek vagy legalábbis személyes feljegyzések, erre utaló kijelentéseket aligha találhatnánk benne, mert feltehetően különösebb elgondolkozásra nem igen késztető alkalmi megjegyzésként hangoztak el.

A táborozás légkörét persze nem hagyta érintetlenül a napi politika alakulása sem. A Csehszlovákia Kommunista Pártjának (CSKP) részvétele nélkül lezajlott varsoói értekezlet után a dubčeki politika ellen elszabaduló támadások közepette a táborozók körében természetesen a közéleti állásfoglalások erőteljes hangot kaptak. Ezekben megnyilvánult a MISZ létrehozásának és helyzetének, a nemzetiségi kérdés rendezésének, a demokratizálódási folyamat továbbvitelének és a dubčeki ve-

zetés iránti elkötelezettségnek az egymással való összefonódását tudatosító hozzáállás. Ezt a magatartást a politikai fejlemények veszélyjelzéseinek társadalmi felelősségérzetet felerősítő nyomatéka hatotta át: „Nem engedhetjük, hogy Csehszlovákia – amely január óta mélyen demokratikus és tényleg szocialista fejlődést kezdett – a baráti országok rossz információinak és félreértéseinek következtében visszajusson a január előtti állapotba” – állt a táborozás több mint 200 résztvevőjének állásfoglalását kifejező Felhívásban.⁴⁷

Ugyanakkor a táborozás résztvevői levelet küldtek a CSKP KB-nek, Szlovákia Kommunista Pártja (SZLKP) Központi Bizottságának, a *Rudé Právónak*, a Csehszlovák Távirati Irodának és az *Új Szónak*. A levél – hitet téve a januári politika folytatása mint a demokrácia egyedüli biztosítója mellett – a kisebbségi kérdés rendezését a demokrácia próbaköveként aposztrofálta. A résztvevők elismeréssel nyugtázták, hogy a nemzetiségi kérdést érintő tárgyalásokra a Csemadoknak a márciusi állásfoglalás szellemében fellépő képviselőit is meghívták, de aggályokat is kifejezésre juttattak: „Attól tartunk, hogy a tárgyalások igazságos és objektív eredményét és egyben a nemzetiségi kérdés tényleges megoldását negatív irányban befolyásolhatja az a tény, hogy a szlovák politikusokat olyan kompromittált egyéniségek is képviselik, mint például dr. Daniel Okáli. Sajnálattal vettük tudomásul, hogy a felsőbb kormány- és pártszervek nem foglaltak világosan állást a rádióban és a sajtóban jelentkező – a nemzetiségi követelések képviselőit ért – támadások ellen. Ez az állásfoglalás befolyásolhatta volna a közvéleményt és a nemzetiségi kérdés demokratikus megoldását.”⁴⁸

Érdekes, politikai érettséget sejtető megfogalmazás utalt arra, hogy a kisebbségek egyenjogúságának, vagyis államalkotó szerepének lebecsülése a kisebbségek körében azt az érzést alakította ki, hogy Csehszlovákia nemzetállam, a csehek és szlovákok állama, és az állam sorsáért a kisebbségek nem felelősek. „Ez a regionális szeparatizmus hangulatát keltheti, és az ilyen elképzelések egészen az irredentizmusig fajulhatnak.”⁴⁹ Ebből a megállapításból persze kiérződik a történelmi tanulság összegezésével párosuló egyfajta tudatos figyelmeztetésnek szánt politikai hatáskeltés is.

Pár nappal táborozás befejezése után, július 26-án a MISZ programja is elnyerte a belügyminisztériumnak augusztus 5-én megküldött végleges formáját.⁵⁰ A programban a táborozáson elfogadott állásfoglaláshoz képest óvatosabb megfogalmazásban szerepel a MISZ eszmei alapjainak és politikai célkitűzéseinek meghatározása. Nem érződött benne különösebben a demokratikus szocializmus ugyan homályos, de mégis ösztönzést jelentő téziseinek hatása. Egyfajta múltbeli utóregzésekre utalt a marxí-lenini elvekhez való, szinte frázisszerűen kinyilvánított ragaszkodás. Ugyanilyen benyomást kelthet az a kitétel, hogy a MISZ soraiból olyan fiatalok kerüljenek ki, akik méltó tagjaivá válhatnak Csehszlovákia Kommunista Pártjának. Persze e mögött azért sűrűn ott szerepelt a demokrácia követelményének hangsúlyozása. Az eszmei alapvetés igyekezett összekapcsolni az internacionálizmus szellemét a nemzeti és a szociális sajátosságoknak a föderáció létrehozásával is indokolt tiszteletben tartásával. Azonban továbbra is komoly nehézségekbe ütközött az ifjúság közös érdekeinek és az önálló nemzetiségi szervezeti keretek összhangba hozásának az indoklása. „Kétségtelen, hogy a magyar fiatalok létérdekei és fő célkitűzései lényegében megegyeznek hazánk más nemzetiségű fiataljainak a létérdekeivel és célkitűzéseivel. Ezek a célkitűzések csak nemzeti formában juthatnak el a konkrét

megvalósulás stádiumába. Ebből a tényből adódnak programunk sajátosságai” – szögezte le a program eszövege.⁵¹ Mindennek a megértése azonban empátiát kívánt, s ennek híján jócskán teret kaphatott az elutasító magatartás. A programban hangsúlyt kapott, hogy a magyar fiatalság igényt tart a közéletben való szereplésre, és részt kíván venni az őket érintő döntéshozatalban. Konkrét követelményeket tartalmazott az oktatásügyi érdekvédelem kérdésköre, így a magyar diákok számára nyuknak megfelelő felvétele a felsőfokú tanulmányi intézményekbe. Ugyanakkor állami ösztöndíjak nyújtását szorgalmazva szerepelt a programban a magyar fiatalok magyarországi tanulmányainak előmozdítása is. A szervezeti szabályzatban a politikai fejlemények hatását tükrözte, hogy a kisebbségben maradt vélemények képviselői szorgalmazhatják a többség támogatásának megnyerését.

A Magyar Ifjúság Központi Tanácsa a MISZ tervezett II. kongresszusának összehívásáig a MIKT-hez és az *Új Ifjúság* szerkesztőségéhez eljuttatható véleményeket és észrevételeket kérve jelentette meg e dokumentumokat.⁵²

Időközben kezdtek felerősödni a kisebbségi közegben az idősebb magyar párt- és közéleti funkcionáriusok részéről jövő támadások. Már a táborozás során számos panasz hangzott el azzal kapcsolatban, hogy a klubok megalakítása a helyi szervek ellenállásába ütközik, nacionalista és sovíniszta megnyilvánulásnak tekintve azt. Bajta községben a pártszervezet elnöke személyesen „vetett véget az ilyesfajta fasiszta gyülekezeteknek”.⁵³ Varga Sándor épp a helyi hivatalos tisztségviselőknek ezeket a vádjait tartotta a leginkább megalázónak, a csehszlovákiai magyar ifjúság életszemléletére és gondolkodására roppant káros hatással járó csapásnak.⁵⁴ Véleménye szerint a magyar fiatalok önálló szervezetének szorgalmazását elszakadásnak, a többi fiataltól való elkülönülésnek tekintő kirohanások racionális érveléssel visszاسzoríthatók, de maga a múlt átkos és már leküzdöttnek vélt ideológiai-politikai lerakódásainak továbbélése már komoly, tudatos kártevésnek számít, amely mögött hatalmi érdekek húzódnak meg. Varga Sándor erre a helyzetre a magyar fiatalok akkori gondolkodásáról, őszinte szándékairól érzékletes képet nyújtó, mára ugyancsak naivnak tekinthető kifakadással reagált: „Bizony meg kell kongatni a vészharangot! Gondolkozzunk, emberek! Miképpen lehet 15-20 éves fiatalokat nacionalizmussal, sovínizmussal, fasizmussal vádolni. Mi szolgáltat erre alapot? Hiszen sok serdülő fiú és lány talán még e szörnyű szavak mélységét sem ismeri. Ki nevelte volna őket ilyenekké? Az iskola? Hát a szocialista társadalmunkban ilyen iskoláink vannak? Ezt fel sem tételezhetjük. Vagy talán a szülők nevelték őket ilyenekké? Képtelenség.”⁵⁵

Varga Sándor a megelőző húsz év politikai gyakorlatára vezette vissza az igazi okokat, s mondta ki annak tehetetlenségi nyomatékát éltető tisztségviselők címére: „Az alapvető pedagógiai érzék hiánya, a túlbuzgó politizálás, a szocializmus el-lenségeinek mindenáron való keresése nem lehet sajátja az ifjúsággal foglalkozó felelős gondolkodású embereknek.”⁵⁶

Az írás láttelel az akkori fiatal nemzedéknek a demokratikus szocializmus megvalósítása iránti naiv hitéről, amely nem tudta vagy talán nem is akarta tudomásul venni, hogy milyen mélyek a gyökerei a múlt beidegződéseinek, kiváltképp a szlovák–magyar együttélés területén. Igaz, keserűen szemlélték a szlovák diákságnak úgymond „az elnyomott dél-szlovákiai testvérek megmentésére szervezett” nemzet-ébresztő uszításait. S nem kis megrázkódtatással élték meg a Csemadok márciusi állásfoglalása elleni támadásokat is. Varga Sándor a szlovákiai magyarság kollektív

magatartásába kapaszkodva kereste a magyar nemzetiség erkölcsi igazságérteinek szinte büszkeségre jogot adó bizonyítékait. Érzelemtől fűtött szavakkal méltatta a magyar lakosságnak az ágcsernyői és pozsonyi tárgyalások idején tanúsított józan magatartását, a dubčeki vezetés melletti kiállását, a Csehszlovák Szocialista Köztársaság iránti „töretlen hűség kinyilvánítását”.

Ez idő tájt már jelentkezni kezdtek a belső akadályok is. A Magyar Ifjúság Központ Tanácsának július 28-án tartott üléséről tájékoztató Galán Géza az *Új Szóban* megjelent rövid közleményben arra is felhívta a figyelmet, hogy elsősorban egynéhány járási CSISZ-funkcionárius akadályozza a MISZ megalakítását.⁵⁷

Ilyen helyzetben érte a szlovákiai magyar ifjúsági mozgalmat a Varsói Szerződés hadseregeinek bevonulása.

Az augusztusi invázió után

A táborozás résztvevőinek többségét otthon, még a vakáció utolsó napjait családi körben eltöltve, sokszerűen érte a megszállás, a fejlemények alakulásával kapcsolatos bizonytalanságban. A MISZ szervezőinek Pozsonyban tartózkodó tagjai sem tudhattak túl sokat Dubčekék elhurcolásának, majd a moszkvai megállapodásnak a körülményeiről. A még szerveződő MISZ sorsa miatti aggodás összefonódott a korábbi vezetés helyén maradásából adódó reményekkel és az elért vívmányok megóvásának lehetőségeit kereső latolgtatásokkal, számolva a kedvezőtlen kilátásokkal is.

Érzékletesen vall erről a lelkiállapotról Duray Miklós: „Magam is augusztus 21-e után néhány órára meginogtam, és barátaimmal beszélgettem arról, hogy lehet, most kellene olyan embereknek belépni a kommunista pártba, akik elkötelezettjei a reformoknak, a változásoknak, mert ezzel meg lehet még menteni. De csupán néhány órás megingásról volt szó, mert mélyebben belegondolva teljesen világossá vált, hogy mindez nem lehetséges. Hangsúlyozom, ez a megingás nem ideológiai indíttatású volt, hanem kimondottan 1968 első fele vívmányainak a megmentésével kapcsolatos latolgtatás.”⁵⁸

Az augusztusi invázió végül is nem ejtette letargiába a MISZ megalakításának híveit és a magyar ifjúsági mozgalom résztvevőit, nem akasztotta meg a MISZ létrehozására irányuló igyekezetet. A Magyar Ifjúság Központ Tanácsának Végrehajtó Bizottsága szeptember 4-én ülést tartott, s az ezen elfogadott határozatában felkérte a tanács tagjait, a MISZ megalakult és megalakuló szerveit és tagságát, hogy folytassák tevékenységüket a Tanács 4. ülésén, a lapban párhuzamosan leközölt, júniusi határozatainak szellemében. S ezzel kapcsolatban a szeptember 4-i végrehajtó bizottsági ülés nyomatékosan figyelmeztetett arra, hogy a MISZ nevében csak az *Új Ifjúságnak* a mozgalom számára ekkortól rendszeresített oldalán – melyet Galán Géza egyéb sokrétű szervezői feladatokat is ellátva szerkesztett – megjelenő határozatokhoz igazodva működhetnek és nyilatkozhatnak. Az ülés résztvevői nagyra értékelték a magyar fiataloknak „a kritikus napokban tanúsított magatartását, a köztársaság egysége és vezetői melletti kiállást”, s arra hívták fel az alakuló szervezet tagságát, hogy „tegyenek fokozott erőfeszítéseket a termelő munkában, a tanulásban, hogy minél jobb eredmények elérésével bizonyítsák a varsói paktum alakulatai itt-tartózkodásának az indokolatlanságát”.⁵⁹ A határozat ugyancsak elismerően szólt a MIKT-nek azokról a Pozsonyban tartózkodó tagjairól, akik a külföldi csapatok be-

vonulása utáni napokban, a nehéz körülmények között is kifejtették álláspontjukat a médiában.⁶⁰

A Végrehajtó Bizottság ülését követően Varga Sándor az ott elhangzott biztatást árasztó utasításoknak személyes hangvétellő, de egyben demonstratív nyilatkozatának szánt írásával adott nyomatékot. „Céljainkat nem adtuk fel, újult elhatározással, nagyobb lendülettel újakezdjük a munkát.” További klubok alakítására szólított fel, arra intve társait, hogy „Ne hallgassatok azokra a szónokokra, akik a CSISZ vagy a nemzeti bizottságok hatáskörével visszaélve klubjaink betiltásáról szónokolnak”. Lehet, hogy a szerző maga is kételyeket érzett ennek elérését illetően, mindazonáltal a nehézségek leküzdését vállaló elszántsággal, a MISZ mielőbbi kikiáltásának reményében tekintett a jövőbe: „Kedves barátaim, mozgalmas, nehéz, kitartó munkát igénylő napok, hetek várnak ránk.”⁶¹

Varga Sándor bátorításként utalt arra is, hogy a pozsonyi *Pravda* rendkívüli kiadása közölte a MIKT állásfoglalását, ami erkölcsi tökélet jelenthet a tárgyalóasztalnál a MISZ elismertetéséhez.

Akadályok jelentkezése a MISZ megalakításának útjában

Ezek tulajdonképpen háttérre és összefüggéseire az ezt követező hetekben derült fény. Az *Új Ifjúság* közölte Kollár Józsefnek, a CSISZ Dunaszerdahelyi Járási Bizottsága elnökéhez és alelnökéhez intézett nyílt levelét.⁶² Ebben hivatkozott Zirig Árpád írására, amely megszólaltatta a CSISZ járási bizottságának néhány vezetőjét.⁶³ Plavy Dezső Zirig kérdésére válaszolva kijelentette, hogy a járási CSISZ-vezetőség nem szorgalmazza a klubok létrejöttét, és a Magyar Ifjúsági Szövetség létrehozását sem támogatják, mert járásukban bármelyik alapszervezetüket felruházhathatnák a MISZ elnevezéssel, minthogy a szervezetek túlnyomó többsége magyar nemzetiségű. Hangsúlyozta, hogy senkit sem akadályoznak a hovatartozás megválasztásában, felmérést is készíttettek, amelyből viszont az derült ki, hogy a megkérdezettek 90 százaléka a MISZ-hez akar csatlakozni. Vizi Sándor azon is felháborodott, hogy „mi jögon szervezik Szőkék és Csikmákék a MISZT”. Nyilatkozott Zirignek Cserge Károly agrármérnök is, aki úgy vélekedett, hogy a CSISZ felsőbb szervei a járás keretei közé szorítják a fiatalok aktivitását. Külön alcímben korrekt véleményként jellemezte Zirig cikke Štefan Ferenceinek, a kommunista párt járási vezető titkárának a válaszát, aki ugyan a „MISZ, avagy CSISZ” kérdésében nem foglalt állást, de nyomatékosan megjegyezte: „az itt élő magyar nemzetiségű kisebbségnek is legyen jogi képviselői csoportja, amely az ő specifikus problémáival foglalkozik”. Kollár József sajnálatosnak nevezte a dunaszerdahelyi funkcionáriusoknak Zirig írásában feltárolt magatartását. A CSKP akcióprogramjára hívta fel figyelmüket, amely szerinte „ilyen és hasonló szervezetek megalakítására egyenes felhívást tartalmaz”.⁶⁴

Plavy Dezső Kollár József nyílt levelére terjedelmes cikkben válaszolt.⁶⁵ A reagálásban egyaránt jelen voltak a sértődöttség, az irónia és a kérdéshez felelősen viszonyuló hangvétel elemei. Plavy hangsúlyozta, hogy már a hatvanas évek közepétől mind járási szinten, mint a CSISZ felsőbb szerveiben jegyzőkönyvekkel hitelesíthetően kiálltak a magyar fiatalok érdekei mellett az internacionalizmus szellemében. Alighanem jogos önértetéssel mutatott rá, hogy vállalták a támadások elhárításának erkölcsi-politikai terheit egy olyan járásban, amely szinte egyedülálló

abban, amennyi szenny zúdult rájuk az elmúlt hónapokban. De szerinte az 1968 előtti torzulások egyformán sújtották az ország egész ifjúságát, s a CSISZ válságának okait nem a strukturális kérdésekben kereste, hanem abban, hogy milyen anyagi és káderfeltételeket képesek teremteni az ifjúság érdekeinek érvényesítéséhez, mennyire tudják befolyásolni a pártszerveknek, üzemeknek, nemzeti bizottságoknak, szövetkezeteknek az ifjúsággal szembeni magatartását. S ehhez kapcsolódva tette fel az elhanyagolhatónak aligha tekinthető kérdést: „vajon ha elismered a tömeg jelentőségét a társadalmi mozgásban, akkor hol van a nagyobb erő? Az egységes vagy a teljesen szétforgácsolt szervezetben?” A pártiskolai szöveg hatását tükröző kérdés viszont nem nélkülözte a racionalitást. Utalt arra, hogy a magyar fiatalok sajátos problémáit (főiskolai végzettség megszerzése, magyar tanítási nyelvű tanonciskolák kialakítása a jobb szakmákban, az érvényesülési lehetőségek korlátozottsága) a CSISZ felsőbb szerveiben is többször előhozták. Ám szkeptikusan állapította meg, hogy a MISZ ezekre a kérdésekre szintén legfeljebb felhívhatja a figyelmet.

Ugyancsak fejtörést okozhatott az a már nemzetiségpolitikai-társadalompszichológiai kihatású felvetés, hogy számos faluban él egy pár szlovák, külön klub vagy szervezet alakításához elegendő tagbázissal nem rendelkező fiatal, mi legyen velük, a MISZ-hez vagy a falun kívüli szlovák rétegszervezetekhez csatlakozzanak? Kiváltképp kényes kérdést jelentett a szlovák iskolába járó, a magyar kultúrától elszakadó iskolások kérdése. A sajtóban nem maradt nyoma, hogy a MISZ megalakításán fáradozó berkekben folyt-e ezekről a kérdésekről érdemi vita. Persze az elfogadható megoldást nyilván meghozta volna az új ifjúsági föderáció működési mechanizmusának kikristályosodása.

A dunaszerdahelyi érvelést azonban áthatotta a MISZ szerepének tágabb, a magyar kisebbségi lét egészen belül mozgó elhivatottság-keresés lebecsülése. Nyilvánvaló, hogy a dunaszerdahelyi járási vezetőség ragaszkodott a CSISZ keretei között szerzett posztokhoz, ami persze pozícióféltéssel is együtt járt, s ebbe belejátszott a MISZ egyes alapítói részéről mutatkozó tapintatlanság is. Így nem alaptalanul tiltakozott Plavy Dezső az ellen, hogy „bozontos bajszerű Sztálinnak” titulálják őket, ami Zirig cikkében valóban szerepelt. Összességében ugyanis érzéketlenségre vallott volna megtagadni a dunaszerdahelyi ifjúsági vezetőktől a magyar fiatalok érdekeit a maguk módján szolgálni igyekvő elkötelezettségét.

A MISZ szerepvállalásának kristályosodása és a kisebbségi lét dimenziói

A föderáció létrehozása és a nemzetiségi alkotmánytörvény jóváhagyása körüli bizonytalanság a magyar ifjúság figyelmét és aktivitását ismét közéleti síkra terelte: állásfoglalásokat fogalmaztak és küldtek a különböző állami szerveknek és közéleti méltóságoknak. A József Attila Ifjúsági klub az SZLKP KB első titkárának, Gustáv Husáknak megküldte az ifjúsági szövetség átalakításával kapcsolatos, a magyar fiatalok többségének magatartására hivatkozó álláspontját. Ugyancsak eljuttatta a nemzetiségekről szóló alkotmánytörvény megvitatása során felmerült észrevételeket.⁶⁶

Az önálló nemzetiségi szervezet létrehozására irányuló törekvés talán kellően nem is tudatosulva mindinkább szembe találta magát a többirányú funkció betöltésének pontosabb körülhatárolásával, az általánosságok szintjén hangoztatott érvek labilitásával. A fiatalok szórakozási és művelődési igényeinek anyanyelvi közegben történő ki-

elégítésével kapcsolatban – amint ezt a dunaszerdahelyi példa is mutatta – fel lehetett hozni azt az érvet, hogy ez tulajdonképpen biztosítható a korábbi bürokratikus korlátoknak az egységes szervezeten belüli lebontásával is. Az ifjúság sajátos érdekeinek feltárása komoly szociológiai vizsgálódásokat követelt. A legnagyobb homályt az önálló szervezetnek a kisebbségi-közösségi érdekszolgálathoz való kötődése, az abban elfoglalt helyének, a kapcsolódásoknak a megragadása jelentette. E téren mélyrehatóbb elképzelések nemigen születtek. Az *Új Ifjúság* hasábjain azonban érezhető volt, hogy a nemzetiségi lét tágabb keretei között mozgó készletések felvillanása kapcsán a szlovák ifjúsági mozgalomban egyre erősebben jelentkeztek az önálló magyar ifjúsági szervezet megalakításával szembeni elutasító vélemények.

A szlovákiai magyar felsőoktatás problémáit a kisebbségi szellemi élet kiteljesedésének keretei közé betagozó javaslattal jelentkezett még a táborozás utáni napokban a prágai Károly Egyetem kémia szakos hallgatója, Lacza Tihamér.⁶⁷ Felvetésében a magyar középiskolai végzettségű fiatalok főiskolára jelentkezése a szlovákiai, illetve országos mutatóktól való számottevő lemaradásából indult ki. Ezt a tényt a nyitrai Pedagógiai Főiskola magyar tagozatán oktató Kardos István már a hatvanas évek első felében végzett felmérések alapján kimutatta. Az okok, illetve a megoldási lehetőségek keresése során joggal tapintott rá a dél-szlovákiai magyarság belső szociális struktúrájának aránytalanságából adódó motivációs tényezők gyengeségére és a hiányos szlováknyelvtudás szerepére. Lacza Tihamér viszont ki mondta – ami aligha tetszhetett a magyar pedagógustársadalomnak –, hogy a fő ok szerinte a magyar tanítási nyelvű középiskolák alacsony színvonalában rejlik, ami arra vezethető vissza, hogy „kevés a jól képzett tanárunk”. A kiutat ebből az önmagába visszatérő bűvös körből a magyar tanárképző egyetem létrehozásában látta. Lacza elképzelése szerint az alapfokú, illetve a felsőbb tagozatú pedagógusképzés önállósításához a középiskolai tanárképzés társulna, s ez a magyar intézmény a szlovákiai magyar tudományos központ szerepét is betöltené. Lényegében ez a modell – bár a nyitrai főiskolán, a mai egyetemen már a nyolcvanas évek közepétől középiskolai oktatásra képesítő diploma is szerzhető – csak a Selye János Egyetem létrejöttével valósult meg – vállalva némi tudományos kutatófeladatok ellátását. Lacza elképzelése még az egyes tanszékeken megszerveződő tudományos tevékenység feltételeinek megteremtésére is kiterjedt. Ilyen szervezeti háttérre támaszkodó tudományos periodikum megjelenítése és ismeretterjesztő folyóirat kiadása is szerepelt javaslatában. Végül felvázolta a természettudományi szakokat is, belevéve a kisebbségi szellemi élet szükségleteihez igazodó tanszékek struktúráját. A növénytani és állattani tanszékekkel kapcsolatban felhívta a figyelmet a tanszékek és a termelőségvetkezetek közötti kutatás és gyakorlat kölcsönhatást gazdagító együttműködés lehetőségeire. Lacza írásának végén ugyan fantasztikusnak, irreálisnak tűnő fogadtatással számolt, de joggal hangsúlyozta gondolatmenetének a magyar kisebbség kulturális-szellemi gyarapodását szolgáló indítékait.

A kisebbségi kultúrában látszólag szűk kört érintő, de hosszabb távon komoly identitás erősítő kezdeményezéssel állt elő Batta György a *Fiatal művészek alkotó csoportja a MISZ-ben?* címmel megjelent írásában.⁶⁸ Szerinte a szlovákiai magyar szellemiség már eljutott arra a szintre, hogy felvetődhet a kérdés: miként állíthatná szolgálatába az irodalmon, az újságíráson, képzőművészen és folklóron kívül a filmet és a televíziót is. „Nemcsak nézői, hanem szerzői is szeretnénk lenni filmeknek, dokumentumoknak, s erre nem csak a megörökítetlenül hagyott különleges ün-

nepségek, események indítanak. (Fábryról alig készült filmdokumentum, a Tompa-ünnepek is úgy zajlott, hogy sem a tévé, sem a Híradó nem sugározott róla beszámolót.) Vannak saját alkotói tapasztalataink és törvényszerűen kialakult igényeink is, hisz vannak témák, amelyeket csupán a film tud minden dimenzióban kifejezni” – írta Batta.⁶⁹ Ezután a film és a televízió vonzerejére hivatkozva igyekezett a vidéki fiatalságot is megszólítani, említést téve „ esetleg egy kis korszerű miniszínház” közelebről nem ismertetett létrehozásáról.

Az írás kifejezetten az augusztusi beavatkozás utáni csüggedtségnek elejét venni akaró értelmiségi mozgósítás és perspektivakínálás szándékával készült, ami nem volt híján a nemzetiségi közösségszolgálat iránti felfokozott nemzedéki elhivatottság hangsúlyozásának. „Ragadjuk meg az alkalmat, s lássunk neki ezekben a nehéz napokban is már, hogy tömörüljünk, hogy tudjunk egymásról, hogy összefogjuk azt a fiatal nemzedéket, amelyre rövidesen a csehszlovákiai magyarság problémáinak megoldása vár” – intézte Batta a fiataloknak szánt felszólítást.⁷⁰ S nyilván a biztató hangnem felerősítését szolgálta a kiegészítésként közölt néhány bonmotyszerűen tömör szellemes hozzászólás: „Az elképzelést jónak és okosnak tartom. Beszállok. (Dobos László író, a Csemadok elnöke). Na végre! (Kopócs Tibor, egy magányos grafikus. Tózsér Árpád költő, az *Irodalmi Szemle* szerkesztője focizni készült, amikor kezébe nyomtuk a kéziratot. Elolvasta, enyhén pesszimista arckifejezésén megjelent egy grammnyi derű, és a hallgatását támogatásnak éreztük.”⁷¹

Tózsérben minden bizonnyal kételkedést válthatott ki – s alighanem a realitásokból kiindulva – többek között a vállalkozás anyagi háttérének megteremtése és folyamatos biztosítása. Pedig rövidesen ő maga is érdekes, az értelmiségi szerepvállalás lehetőségeit feszegető írással jelentkezett.⁷² A nemzedéki ellentétek társadalmi kihatásának turgenyevi értelmezésére utaló írásában a nemzedéki „külön-szólás” intézményes fórumainak megteremtésére irányuló törekvések lehetőségeivel szinte hűvös racionalizmusával nézett szembe. Az augusztusi beavatkozás utáni helyzettel kurtán számot vetve szögezte le: „a meglévővel kell hát terveznünk, de alaposabban.” Tózsér az akkortájt akár revelációként is ható felismeréssel adott láttelepet a szlovákiai magyar közösségen belüli fiatal korosztály, illetve a nemzedékek közötti viszony történelmi-szociológiai jellemzőiről. „A szlovákiai magyar társadalom sajátos fejlődése folytán ugyanis szinte minden létezési formánk, minden intézményünk egykorú, valamennyi az 50-től 55-ig terjedő időszakban alakult. Az 57-ben, 58-ban és később induló, s a már készen álló létezési formákba belekényszerülő fiatalok tehát akkor is a »fiú« szerepére ítéltettek, ha korban csak néhány év választotta el őket az apáktól.”⁷³ Tózsér az életkori összeolvadásban a „betöltött pozíciók és szóláslehetőségek” alapján vonta meg a nemzedéki határvonalat, s határozta meg a saját fórum nélküli nemzedék meglétét. Irodalmi berkekből kiindulva mutatott rá az *Új Symposion* körüli jugoszláviai és a Forrás-sorozathoz kötődő erdélyi nemzedéki csoportosulás szerepére. A szlovákiai magyar közeget pásztázva viszont csupán kísérleteket említhetett fel: legkorábbiaként az Ifjú Sziveket, majd A József Attila Ifjúsági Klub „arctalanként” aposztrofált *Hang* című lapját.⁷⁴ Az *Új Ifjúság*-ról szólva megállapította, hogy „eddig azt is inkább a bizonytalanság, a mindent, tehát a semmit csinálás jellemezte”. Ezekből az arckereső nekibuzdulásokból az Ifjú Szivek útjának alakulását vette közelebről szemügyre. Hangsúlyozta, hogy az együttes nem a Népes⁷⁵ újrászervezéséből nőtt ki, hanem az 1955-ben Sarló néven „szervezkdni akaró” főiskolások mozgalmában gyökerezett. Tózsér meghökkentő-

en elgondolkodtató tényként, keserűen állapította meg, hogy a Ifjú Szivek mennyire idegen testté vált a szlovákiai magyar közéletben, „mennyire nem tudott (vagy nem akart!) együttalakítója lenni a szlovákiai magyar szellemiségnek”.⁷⁶ S ezután szinte önkéntelenül szólalt meg a nosztalgját is tükröző emlékezet, felidézve a kezdeti nekibuzdulásokat és elhivatottság-érzést. „Az Ifjú Szivek első turnéi valóban az egykori sarlósok »falujárására«, kiszállásaira emlékeztettek. Emlékszünk vidéki kalandozásokra, jóízű gyűjtőutakra, amikor gyalog jártunk faluról falura, hátunkon a Csemadok KB ménkű nagy magnetofonjával, s emlékszünk viharos gyűlésekre és meghitt beszélgetésekre, ahol tervek születtek. Tervek, amelyekből sajnos semmi sem lett. Az Ifjú Szivek (miközben az ultra népitől az ultra kozmopolita, de mindig ugyanarról a szellemi provincializmusról árulkodó balettig táncolt) elhagyta a »népművészet« jelzőt, helyette azonban nem vett fel semmilyen új arculatot, s a mai napig egy alakatlan, ömlesztett állapotban van.”⁷⁷

Tózsér kritikus, elevenbe vágó retrospektív helyzetelemzés alapján arra a felismerésre jutott, hogy új, vagy a Csemadokhoz, vagy a Magyar Ifjúsági Szövetséghez csatolt együttes létrehozására van szükség az 56-tól felnőtt fiatal nemzedék törekvéseihez. „Csak magyar szerv ellenőrzése biztosíthatja benne a szlovákiai magyar szellem kontinuitását” – szögezte le szinte axiómaszerűen.⁷⁸ Hangsúlyozta, hogy a változó idő és az összetettebbé váló feladatok megkövetelik a népművészeti együttes gyakorlatának meghaladását. Felvázolta az elképzelt együttes belső tagolását, amely magában foglalta volna egy kamarajellegű, kísérleti prózai színpad kialakítását is. Ez – ahogy írta – „ellenpólusa lehetne az egyetlen s dramaturgiájában meglehetősen konzervatív színházunknak”.⁷⁹

Ezen a ponton Tózsér írása a nemzedéki kereket feszegetve már a nemzetiségi kultúra közösségi értékteremtésének irányába mutatott. Úgy vélte, hogy az átszervezett, belsőleg tagolt együttes „viszonylagos komplexségénél fogva valóban fóruma lehetne annak a nemzedéknek, amely nincstelenségénél fogva szintén komplex igényű”.⁸⁰ Ez az igény már eleve a nemzetiségi közösségi lét intézményes kiteljesedéséhez kapcsolódott, szinte azon belül a kulturális szférában meglévő űrök betöltésének vonzerejét jelezte. Erre utalt az átszervezett együttes szervezeti hovatartozásának rugalmas értelmezése. „Az átszervezést – úgy tűnik – az együttes magyar szervhez (Csemadok, MISZ?) csatolásával kéne kezdeni.”⁸¹

Tózsér írása 1968 októberében jelent meg, s jelezte azt a hangulatot, melyben megfogant a szlovákiai magyar értelmiség országos tanácskozása megrendezésének gondolata. Erre csak jóval később, november 23–24-én Ótátrafüreden került sor, ahol a résztvevők a kisebbségi kultúra és tudomány kérdéseit, problémáit, perspektíváit vitatták meg. A fő előadásokat Turczel Lajos, Kardos István és Szabó Rezső tartotta, s felolvasták Fábry Zoltánnak a szlovákiai magyar szellemi magatartás folytonosságának megőrzésére felszólító *Rang és hűség* című megrendítő üzenetét. A tanácskozáson megfogalmazódott a szlovákiai magyar értelmiség szakmai potenciálja összefogását, intézmények és szakcsoportok létrehozását előírányzó terveze.⁸² A sajtóközleményekben nincs nyoma annak, hogy a vitában felszólalt-e valaki az alalulfejlben levő MISZ képviselőtében. Varga Sándor és Tózsér Árpád a szlovákiai magyar értelmiség egészének platformjára helyezkedve nyilatkozott az *Új Ifjúságnak*.⁸³ Ez a tény önmagában arról tanúskodik, hogy a fiatal magyar értelmiség nem tudott előállni olyan koherens, ha nem is programmal, de legalább vázlatos koncepcióval, amely a szlovákiai magyar szellemi felpozíció hatókörének fo-

kozott érzékelését jelezte volna. Ennek nyilván objektív okai voltak, hiszen az egyetemek falai közül kikerülő fiatal magyar értelmiség még csupán fontolgatta a tudományos pályára lépés lehetőségét. A társadalomtudományok területén pedig mind ez csak egy rendkívül szűk körre korlátozódott. Szerepet játszott azonban a MISZ társadalmi mozgalomként történő szerveződését és a szakmai értelmiségi szolgálat felvállalását összekapcsoló késztetések erőtlensége is. Ez a magatartás, ahogy ezt már más, politikai vonatkozásban említettük, leginkább a Sarló örökségének értelmezésében érhető tetten. A Sarlóval kapcsolatos megnyilvánulásokat a negyven évvel korábbi mozgalom szellemi szférában mozgó beállítottságának és a MISZ széles körű tagságra támaszkodó társadalmi-mozgalmi irányvételének szembeállításával jellemezte, holott a Sarlónak a szellemi értékeremtést mozgalmi dinamizmussal párosítani kívánó igyekezetét jórészt az ideológiai tévút, a kommunista mozgalomba való beolvadás hiúsította meg. S ez Turczel Lajos tátrai előadásában immár könyve kereteiből kiemelkedő hangsúlyt kapott. Duray Miklós az 1968-as év végén a fiatal magyar értelmiség addig megtett útját szakaszokra bontva a Sarlóhoz való viszonytal kapcsolatban joggal állapította meg, hogy a múltban „az egyik bíráló a hajbókolást kívánta tőlünk, a másik az eszmék gyártását, társadalom-filozófiai nézetek sorozatát. Az első köztársaságbeli Sarlót hozták fel példaképül. Igaz, elismerjük a Sarlót, de hibáiból is okoltunk” – szögezte le Duray Miklós.⁸⁴ Ha ez a mozgalom szuverenitásának a feladásához vezető út súlyos hibaként történő kezelésére vonatkozott, akkor ez a kinyilatkoztatás nyilván a Turczel Lajos előadásából kicsengő üzenet érzékeléseként is felfogható. De az okulás palettája kissé tarkább. A MISZ létrehozására irányuló mozgalom belső ereje kétségkívül rászolgált az elismerésre. De alighanem kissé leegyszerűsítő (ha mégoly valóságos tendenciák csíráira tapintott is rá) az a megítélés, hogy „ezzel lényegében túlnőttük az első köztársaság Sarló-mozgalmát, mert már nemcsak az intellektus szellemi erejére támaszkodhatunk, hanem önmagunkra is, mint tömegre, társadalmi erőre”.⁸⁵ Bár a Sarló is megpróbált ilyen dimenziókban gondolkodni, hatása mégiscsak a szellemi szféra síkján jelentkezett. Ezt a hiányzó államilag támogatott tudományos és kulturális tevékenységet a szakcsoportokon belüli szellemi önépítkezéssel, önműveléssel pótolni igyekvő törekvések jelezték. A Sarló főként a szociográfia és a szociológiával határos vizsgálódások területén ma is minősíthető kiemelkedő eredményeket ért el. A tömegbefolyásolással kapcsolatos elvárásaik azonban már eleve fellegjárásnak bizonyultak. Azonkívül a lecsatlakozás nyomán egyszerre jelentkezett a vélt, úgymond tömegtámogatás elerőtlenedése és a szellemi értékeremtés erőforrásainak elapadása. Ilyen megközelítésben 1968-ban a MISZ szorgalmazásának társadalmi kihatása és hatóereje is, minden biztató jel ellenére – még ha a klubok láncolata végig is húzódott a magyarlakta területen – a valóságban szintén mérhetőnek mutatkozott. A mozgalmi jelleg spontán lelkesedést tükröző magatartásban volt tetten érhető, a szellemi készenlét pedig korántsem nyilvánult meg azzal az intenzitással, amit a többségi közösség elutasításával szembeni közéleti érvelés megkívánt.

A MISZ kikiáltása

Időközben egyre inkább erősödni kezdtek az önálló magyar ifjúsági szervezet létrehozását ellenző hangok. Szeptember 18-án a pozsonyi YMCA-ban a szlovákiai ifjú-

sági mozgalom történetében először közös ülést tartottak a szlovákiai ifjúsági szervezetek, amelyen Róbert Harenčár az adott politikai helyzetet Gustáv Husák előző napi kijelentése alapján ismertetve kijelentette: „teljes mértékben alá kell vetni magunkat a moszkvai egyezménynek, és nyíltan fel kell számolnunk a január után elkövetett hibáinkat.”⁸⁶ Ezután Vladimír Borodovčák, a CSISZ SZKB szlovákiai elnöke előterjesztette a szlovákiai központi bizottságnak az új szövetség szervezeti felépítésére vonatkozó javaslatát. A fejlemények azonban bonyolultabbá váltak. A Magyar Ifjúság Központi Tanácsa október 12–13-ára tervezte a MISZ kikiáltásával egybekötött első országos konferenciáját, amely azonban felsőbb utasításra elmaradt. A MIKT végrehajtó bizottsága ezért október 16-ára értekezletre hívta össze tagjait. A résztvevők tiltakoztak a magyar fiatalok második országos konferenciájának összehívását ellehetetlenítő adminisztratív beavatkozás ellen. Az állásfoglalás az ifjúság különböző és sajátos érdekeit kifejező föderatív szervezetben megvalósuló összefogásban jelölte meg a Svoboda, Dubček, Černík, Smrkovský által képviselt politika hathatós szolgálatát. „Az ifjúság széles rétegeinek törekvése és tevékenysége a CSISZ apparátusával és tisztségviselőinek erős ellenállásával találta magát szembe. Akik a múltban hozzászórtak a »mindentudó« szerepét játszani, most is ezt téve hamisan, hogy ők az ifjúság nevében beszélnek, és erre csakis ők hivatottak.”⁸⁷

A Csehszlovák Ifjúsági Szövetség Szlovákiai Központi Bizottsága november 21–22-én megtartott plenáris ülése a szövetség jövőbeni szervezeti felépítését vázoló dokumentumban a magyar fiatalok helyét csak jogalanyiség nélküli minimális jogkörrel rendelkező tanács formájában rögzítette.⁸⁸ Ezután került sor a magyar fiatalok II. konferenciájának összehívására, amely 133 magyar ifjúsági klub 12 320 fiatalját képviselő 120 küldött részvételével a MISZ alakuló kongresszusává nyilvánította magát.⁸⁹

Az ott elfogadott dokumentumok a CSISZ SZKB kongresszusának határozatai elleni tiltakozás jegyében és hangvételével fogalmazódtak. „A magyar fiatalok konferenciája tiltakozás”, mondta ki egyértelműen a kikiáltásról szóló közlemény. Majd azt is leszögezte, hogy „a csehszlovákiai magyar fiatalok sorsát, szervezeti acélét csak is a csehszlovákiai magyar fiatalok határozhatják meg – természetesen a Csehszlovák Kommunista Párt ideológiájának szellemében”.⁹⁰ Ugyanakkor ez a kinyilatkoztatás egyet jelentett a januári politika melletti kiállással. A megalakulás ismertetése tájékoztatott arról is, hogy a küldöttek 35 tagú Központi Tanácsot, héttagú elnökséget választottak, elnökké Varga Sándort, alelnökké pedig Duka Zólyomi Árpádot választották. Jóváhagyták és véglegesítették a MISZ programját és alapszabályát.

Magában a határozatban kifejezésre juttatott tiltakozás a CSISZ SZKB novemberi plénumának állásfoglalása ellen irányult, hangsúlyozva, hogy az önálló magyar ifjúsági szervezet megalakításának elutasítása nem egyeztethető össze a CSKP KB és az SZLKP KB határozatainak szellemével.⁹¹ Persze ez az érv gyenge lábakon állt abban a helyzetben, amikor a kétfrontos harc irányvételének elfogadása tulajdonképpen megnyitotta az utat a dogmatikus erők megerősödése számára. Az az eltökéltség, hogy a MISZ együtt kíván működni a szlovák ifjúság haladó szervezeteivel, tagja akar lenni Szlovákia Ifjúsági Föderációjának, valójában alapállásként jelen volt valamennyi, a MISZ megalakítását szorgalmazó dokumentumban. De ekkor már tényleges súlyát mindinkább leszállították a hivatalos politika felhangjai. A küldöttek azonban ennek ellenére éles hangot ütöttek meg: „mindig is harcolni fogunk azért, hogy a magyar fiatalok problémáiról senki se dönthessen a magyar fiatalok demokratikusan megválasztott képviselői nélkül, a MISZ nélkül.”⁹²

Külön pontként szerepelt az alakuló kongresszus kommunista küldötteinek Szlovákia Kommunista Pártja Központi Bizottságához intézett levele. Ennek tartalma és hangvétele is nyíltságot, határozottságot tükrözött, s bár a párt oltalmát kereste, nem mutatott valamiféle meghátrálási hajlandóságot, késztetéseket, magára a párt-ra hivatkozva intézett támadást a CSISZ SZKB-nak az 1968. márciusi plénumán elfogadott határozathoz képest gyökeresen megváltoztatott álláspontja ellen. A párt segítségét kérő szavakkal fejeződött be a levél: „Félő, hogy visszautasítás esetén a magyar fiatalok többsége passzivitásba vonul, közönybe merül, kiábrándul.”⁹³ Ez az aggály legalább annyira kifejezte a magyar fiatalok racionális, de érzelmeiktől sem mentes felismerését, mint amennyire a progresszív erők felelősségére is apellált.

Remények táplálása

Az 1969-es év kongresszusok szövevényét hozta az ifjúsági mozgalomba. A CSISZ utolsó szlovákiai kongresszusa kimondta a szervezet feloszlását, és megalakult a hat szervezetet tömörítő Szlovákiai Ifjúsági és Gyermekszövetségek Társulása (SZGYISZT). Ennek szerkezeti felépítésében azonban csak a szociális érdekeket vették figyelembe. A magyar ifjúság nem kapott önálló szervezeti státust, bekerült azonban az új szervezetbe a Magyar Ifjúság Központi Tanácsa mint tanácsadó testület.⁹⁴

A kongresszus lefolyásának részleteit még Varga Sándor írásának megjelenése előtt dy (tehát Duray Miklós által használt) szignóval közzétett tájékoztatás, illetve állásfoglalás világította meg. Ebben a szerző ismertette azt a helyzetet, amikor úgy tűnt, hogy magyar küldöttek elhagyják az üléstermet, minthogy csak felszólalási jogot kaptak, s a szavazásban nem vehettek részt. Ekkor egy jegyzőkönyvileg rögzített állásfoglalást nyújtottak be, tiltakozva az ellen, hogy az alapszabályzat nem biztosítja a magyar fiatalok számára az egyenjogú részvételt a szlovákiai ifjúsági mozgalomban. A döntést a föderális Központi Tanácstól várták.⁹⁵

A magyar ifjúság önálló szervezetének bevonását az új föderációba azonban a SZGYISZ országos prágai kongresszusa is elvetette, Duray Miklós szerint a szlovákiai küldöttek elutasító magatartása folytán.⁹⁶

Ez idő tájt a MISZ Központi Tanácsa elnökségének tagjai, Duka Zólyomi Árpád ügyvezető elnök, György István, Mácza Mihály és Duray Miklós a Szlovák Szocialista Köztársaság általános belügyi igazgatóságának meghívására tárgyaltak a MISZ jogi legalitásáról. Negatív álláspontra helyezkedett a Szlovák Nemzeti Front, a CSISZ Szlovákiai Központi Bizottsága és a Művelődésügyi Megbízotti Hivatal. Támogató állásfoglalás csak a Csemadokból érkezett. A MIKT képviselői úgy döntöttek, hogy tovább tárgyalnak a Szlovák Nemzeti Front Központi Bizottságával.⁹⁷

A Magyar Ifjúság Központi Tanácsának igyekezete ezek után az V. nyári táborozás előkészítésére összpontosult. Ezzel kapcsolatban az *Új Ifjúság* munkatársa, Németh István cikksorozatot indított, melyben áttekintette a korábbi táborozások lefolyását. Rámutatott arra, hogy a táborozás gondolata a kezdetekben azzal az elképzeléssel párosult, hogy „a találkozón párhuzamosan fog egymás mellett haladni az önképzés, az önrealizálás a szórakozással, aktív pihenéssel”.⁹⁸ Utalt a találkozók programjába bekerült beszélgetésre Fábry Zoltánnal, Németh Lászlóval, a városnézésekre, a történelmi nevezetességek megtekintésére, a szociológiáról, az ifjúsági mozgalmakról, a pedagógusok küldetéséről folytatott eszmecserékre, a helyi érte-

miséggel való ismerkedésekre, a vendéglátó falu lakossága számára adott műsorokra. Ezt követően felvillantotta, hogy fokozatosan az átgondolatlan, kapkodó szervezés folytán miként kanyarodtak el a táborozások az eredeti koncepciótól, hogyan állt elő az a helyzet, hogy vajmi kevés valósult meg az az egyébként tartalmas, időszzerű kérdések megvitatásának szándékával készült programokból, s a résztvevők még „szórakozni, sportolni, fürödni sem fürödtek eleget”.⁹⁹ Németh István látványos fordulatot várt a kéméni találkozótól. Nagy reményeket fűzött az ifjúsági mozgalomról, a csehszlovákiai magyar fiatalok társadalmi mozgásának kérdéséről és a csehszlovákiai magyar ifjúság feladatairól meghirdetett vitához, amelyre csak az elutazás előtti utolsó napon került sor. Duray Miklós előadásának rövidített változata a táborozást követően jelent meg az *Új Ifjúságban*.¹⁰⁰ Eszerint az előadás gondolatmenetében központi szerepet kapott annak a kérdésnek a boncolgatása, hogy a történelmi-társadalmi körülmények miként nyomták rá bélyegüket a fiatalság radikalizmusának és „önformálódási” lehetőségeinek korlátok közé szorítására, ami végül is megteremti a talajt a társadalmi életből való kirekesztésre. Ebből kiindulva mutatott rá, hogy a második világháború után a szlovákiai magyar fiatalság számára szó sem lehetett önálló arculat kialakításáról. Ugyanakkor kedvezőbb múltbeli „kegyelmi állapotokba” kapaszkodva ismét eljutott Sarlóból meríthető ösztönzések feszegetéséhez. „A Sarló elsősorban azért rokonszenves, mert megfogalmazta azt a társadalmi-erkölcsi követelményt, melyre Közép-Európának olyan szüksége van, mint az éhezőknek egy falat kenyérré! Ez pedig nem más, mint Közép-Európa népeinek összefogása.”¹⁰¹ Az irodalmi hídszerep már megfogalmazódott a Sarló keszegfalui táborozásán elfogadott felhívásban. Duray érezhetően túl akart volna lépni a közép-európai együttműködésnek ezeken a keretein. De az idő tájt legfeljebb a szocialista integráció ugyancsak homályos frázisaiban találhatott volna fogódzókat. A sarlósok Kelet-Európa-koncepciója viszont olyan szoros államközi kapcsolatok kialakítására irányult, amely biztosítja a kisebbségek számára, hogy megőrizhessék az anyanyelvi szellemi egység tartozást. Ez a kelet-európai föderáció koncepciójában öltött testet, amely eleve utópisztikus elképzelést jelentett. De olyan viszonyok megteremtése, amely lehetővé teszi a határokon átnyúló összetartozás ápolását az anyanyelvi szellemi egység mellett, nem nélkülözötte a jövőbe mutató kilátásokat. Persze ez az adott időszakban nem jelenthetett közvetlenül megvalósítható célkitűzéseket, de a kisebbségi létnek perspektívát kínál, egyfajta stratégiához igazodó erkölcsi gondolkodásmóddhoz és magatartáshoz nyújtott támpontokat, s ebben rejlett sajátosságai. Ma már az Európai Unió viszonyai között kedvező feltételek alakulnak ki a kisebbségekért vállalt kölcsönös felelősség érvényesüléséhez, a határok átjárhatóságához, s ezzel kapcsolatban talán nem lenne érdektelen a Sarlóhoz ebben a szellemben visszanyúló gyökerek keresése.

Duray e jöcskán elrugaszkodott társadalmi, közép-európai ívpályával is a hagyományok kisugárzó erejét igyekezett valahogy tetten érni, miközben a közvetlen korabeli jelenbe beépíthető folytonosságot a sajátos arcél kialakításának fontosságában jelölte meg. Ismét visszatért a Sarló és a MISZ egymáshoz méréséhez: „most úgy látszik, hogy az első köztársaságbeli hagyományok eléggé serkentőleg hatottak ahhoz, hogy egy lappangó gondolat, pontosan meg nem fogalmazott óhaj lassan gyökeret eressen, s évek során fokozatosan valósággá váljék, létrejöjjön a csehszlovákiai magyar fiatalság klubmozgalma, második világháború utáni ifjúságunk legjelentősebb megmozdulása. Tömeghatásával lényegesen túlnőtte a Sarlót, jelen-

tőssége társadalmi, kulturális szempontból nagyobb.”¹⁰² Persze Duray megállapítása csak az eltérő társadalmi, történelmi feltételeket figyelembe véve állhatja meg – vitathatóan – a helyét. Mindenesre az összehasonlításban elsikkadt egyfajta paradoxnak is tekinthető, visszajára forduló párhuzamosság érzékelése. Míg a Sarló szellemi potenciáljához hiányzott a kellő tömegbázis, az alulról szerveződött MISZ nem jutott el a szellemi feltöltődésnek az állapotába. S itt a táborozás légkörében ennek a helyzetnek a meglétére utaló olyan mozzanatoknak a jelei jutottak kifejezésre, amelyeket a táborozás résztvevői nem is érzékeltek. Igaz, ma is csak utólagos logikai kapcsok keresése alapján mutathatók ki.

Németh István kitért a főiskolások előző napi tanácskozására, melyen hol teljes, hol csak családi nevet tartalmazó adatközlése szerint részt vett „Bubenko, Bába, Fodor, Nyúl Katalin, Kalácska, Korpás, Egyházi, Keszeg, Grendel Lajos, Nagy László, Számák Mihály, Bene Zsolt, Kollár Péter, Lacza Tihamér”.¹⁰³ A szerző úgy jellemezte a beszélgetést, hogy a gondolatok kavargásában számos hasznos javaslat, vélemény hangzott el. Többek között a pozsonyiak felvetették a klubmozgalom átszervezésének a kérdését. „A pozsonyiak úgy érzik, hogy a klubozás eddigi formája elavult, és át kellene térni az önművelő formára. Vagyis ne csak vendégeket fogadjanak a klubokban, hanem saját maguk is alkalomadtán vagy rendszeresen tartsanak beszámolókat, előadásokat... A javaslat, hogy a klub keretein belül működő köröket »klubosítsák«, és társadalmi összejövetelekké kell alakítani” – a cikk szerint eléggé járhatónak tűnt. A résztvevők aligha tudatosították, hogy ez irányú elképzeléseikkel tulajdonképpen közel kerültek a Sarló által képviselt, de ki nem teljesedett mozgalmi modellhez.

Sajnos, Németh István cikkében valahogy nem maradt hely sem a Duray fejtegetéseit követő vita lefolyásának, sem pedig Michal Horváth irodalomtörténész előadásának, a szlovák–magyar irodalmi kapcsolatokról szóló, érdeklődéssel, kérdésfeltevésekkel fogadott fejtegetéseinek ismertetésére. Németh István a táborozást értékelve Dobos Lászlóra hivatkozott, aki az átgondoltság, tervszerűség és következetesség fontosságát hangsúlyozta. „Azt hiszem, ez az, ami hiányzott az V. Nyári Ifjúsági Táborból” – vélekedett Németh István. Végül is kifejezte azt a reményét, hogy „talán úgy vonul be ez a találkozó kis »történelmünkbe«, hogy ez volt az első »hivatalos«, »hivatalosan elismert« táborozásunk.”¹⁰⁴

Ezek után Németh István még több ízben is visszatért, főként a táborozás szervezésében mutatkozott bírálónivalókra. Rosszallóan állapította meg, hogy az utolsó nap zűrzavarában csak alig tíz-húsz klub képviselője vett részt azon a beszélgetésen, ahol a kassai ipariskola átépítéséhez kértek segítséget kőművesek toborzásához. Szintügy felröpt a kezdettől fogva megnyilvánuló „rээрősséget”. A szervezést illetően viszont figyelme a táborig falijúság feltöltésétől kezdve a sátrak felállításáig és az asztalok elhelyezéséig szinte minden részletre kiterjedt.¹⁰⁵ Németh István bírállataiban érezhetően a táborozások egyik alapító tagjának egyfajta önérzetességgel párosuló felelősségérzete szólalt meg.

Aligha lehetett kétséges, hogy a cikksorozat a maga elmarasztaló ítéltelkezésével legalábbis fenntartásokat, ha nem egyenesen neheztelő, sőt talán elítélő reakciókat vált ki a mozgalom és a táborozás vezetői és résztvevői körében. S ezek nyilván már a nyári vakációról a főiskolai kollégiumokba fokozatosan visszatérő diákok találkozásain csapódtak le. A MIKT elnöksége viszont már augusztus 20-án foglalkozott a nyári táborozás értékelésével. Az erről szóló közlemény Az Új Ifjúságnak ugyanabban a számában jelent meg, amelybe Varga Sándor – aki ekkor már nem

töltötte be az elnöki tisztelet – írt cikket a táborozás visszhangjáról, a tágabb ifjúságszociológiai és nemzetiségi léthelyzet korlátainak összefüggéseire is kitérve.¹⁰⁶ Az *Új Ifjúság* az íráshoz rövid, a lapot és a maga munkatársát mentetgetni igyekvő hangnemben fogalmazott kiegészítést fűzött: „Varga Sándor cikkének nagyon örültünk, mert a táborozás kapcsán nagy vonalakban említést tesz annak pozitívumairól is, amit mi a cikkeinkben említeni feleslegesnek tartottunk. Annál is inkább, mert a hagyományainkra visszatekintve az *Új Ifjúság* sohasem volt híve a dekázásnak, a centézésnek, világosabban annak, hogy az öt deka jó, és az rossz elvét” alkalmazza.¹⁰⁷

A szerkesztőség megjegyzésében volt jó adag malícia. Varga Sándor a kiegyensúlyozott átfogó összképet kérte számon, s a táborozást, annak általa pozitívnak tekintett mozzanatait szembesíteni igyekezett (ahogy Németh István is tette) a megelőző évi nyári találkozóval. Sőt megpróbálta beilleszteni azokat a klubmozgalomnak és a táborozásoknak a hatvanas évek közepéig visszanyúló fejlődésvonalába. Mindezt az a törekvés hatotta át, hogy kimutassa az előbbre lépést tükröző eredményeket. „Nem arról ábrándozott az eddigi NYIT-ek után a maroknyi magyar fiatal, hogy milyen jó lenne, ha a magyar fiatalok tömegesen vennének részt a NYIT-en, ha felfigyelnének ránk szlovák körökben, ha pénzt kapnánk a táborozásra stb.”¹⁰⁸ Varga Sándor az örömteli optimizmus hangján úgy vélekedett, hogy az ábrándok megvalósultak. Az írás látószöge a táborozások társadalmi jelentőségének érzékeltetésére irányult. Alátámasztásul hangsúlyozta a kémémedi táborozásnak, a táborozás közéleti súlyának növekedését: a táborba ellátogatott a SZGYISZT elnöke, az SZLKP KB elnökségének tagja, Róbert Harenčár, aki üdvözlőbeszédet is mondott. S vele együtt megjelentek a szlovák ifjúsági szervezetek elnökei, jelen volt a Szlovák Nemzeti Tanács alelnöke, a szlovák kormány minisztere, más közéleti személyiségekkel egyetemben. Kiemelte, hogy a részvétel tömeges volt, több mint 400 személyt vonzott a táborba, a Csehszlovák Televízió riportban, a Csehszlovák Sajtóiroda és a szlovák lapok hírekben tájékoztattak az eseményről, s még a magyarországi lapokban is tudósították róla olvasóikat, a jugoszláviai *Dolgozó* című szakszervezeti lap pedig terjedelmes írást jelentetett meg a kémémedi táborozásról. „Viszont egy évvel korábban a szlovák sajtó és a közvélemény nem vett tudomást a magyar fiatalok nyári találkozásjáról, s ilyen magatartást tanúsítottak az ifjúsági vezetők is. Csupán a *Smena* napilap méltatta a táborozást egy gunyoros fricska erejéig” – jegyezte meg Varga Sándor.¹⁰⁹ S ehhez hozzátette: Keszegfaluba ellátogatott Dobos László személyében a Csemadok KB új elnöke, s eljöttek a táborba a sarlóások. Továbbá elismerően nyugtázta, hogy a jugoszláviai *Új Szimposion* is írt a keszegfalui élményekről, nyilván támogatva a magyar kisebbségek szellemi életének összefogását célzó lapalapítási elképzelést. „Ez volt minden” – summázta a megelőző évi táborozás hozadékát Varga Sándor. S ebből szintén kiérződik a keszegfalui táborozással szembeni egyfajta erőltetett lekicsinylés.

Varga Sándor végül is a kémémedi találkozó alapján a nyári táborozásokat a nemzetiségi kereteken túlmutató, látszólag az igényeket leszállító, de a nemzetiségi öntudatot erősítő értéktartományba helyezte. „Bárhogy nézzük is, mégiscsak szinte közép-európai szinten (legalábbis magyar etnikai területen) tudomást vesznek a csehszlovákiai magyar fiatalokról. Tudják rólunk, hogy évente táborozunk, hogy kulturált körülmények között nyaralunk, vitaközlünk. Tudják, hogy van számos magyar fiatal Csehszlovákiában, tudják, hogy vannak klubjaink, vannak tehetséges kollégisták, képzőművészeink, újságíróink stb. Egyszóval tudják, hogy létünk nemcsak fi-

zikai, hanem szellemi életünk is van” – hangsúlyozta Varga Sándor.¹¹⁰ Persze a szellemi elit számára Magyarországon és másutt sem mentek e tények felfedezészámba. De a kisebbségi közösségek, s azon belül a fiatalok iránti érdeklődés ugyancsak szűk körben jelentkezett.

A cikk nem vonta kétségbe Németh István jóindulatát, de az általa nyújtott képet torznak, egyoldalúnak nevezte, amely nélkülözi az objektivitást. A szerző elismerte a fogyatékoságok feltárásának jogosultságát, de szerinte Németh István számára „egy elképzelt ideális tábor ideális táborozókkal volt a mércéje”. A kéméndi táborozást Varga Sándor egyfajta leckeként is aposztrofálta, mely az objektív adottságok figyelembevételének, a józan, illúziómentes valóság szemléletnek a szükségességére figyelmeztet. Ezzel a konklúzióval az írás a jövőbe mutatott, talán már megsejtve, hogy a tapasztalatok és tanulságok levonására a helyzet megváltozásának körülményei között nagy szükség lesz. S talán a vitázók nem is tudatosították, hogy valójában az értékelés egymással szemben álló hangsúlyai és érvei ellenére mindkettőjük szándéka egybevágott. Arra törekedtek, hogy a jövő fejleményeire, a visszarendeződség körülményei közötti lehetséges értékmegővásra készítsék fel a mozgalom híveit.

A Magyar Ifjúsági Szövetség Központi Tanácsának elnöksége szeptember 10-én levelet intézett az ifjúsági szervezetekhez, melyben felhívta azokat, hogy a magyar fiatalok számára a legmegfelelőbb út, ha a klubok az egyes ifjúsági szervezetek tagjaivá válnak.¹¹¹

A remények szertefoszlása

Az *Új Ifjúság* már október elején olyan részleteket közölt Rudolf Belannak, a ZGYISZ titkárának az ifjúsági szervezet ülésén elhangzott beszédéből, amelyekben előrevetítették árnyékukat a visszarendeződségi tendenciák.¹¹² Igaz, a beszédet felvezető szerkesztőségi szövegben még szerepelt az a megállapítás, hogy a CSISZ megszűnését helyesnek és jó megoldásnak tartják, de hangsúlyt kapott, hogy továbbra is büszkének kell lenni a CSISZ húszéves munkájára. Ugyanakkor az is nyomatékosan hangzott el, hogy a CSISZ hagyományából és kereteiből sarjadt ZGYISZT közvetlen és egyedüli utódnak tekintik.

Egyébként Belan beszédében is sűrűn szerepelt a „konszolidációs és integrációs folyamat elmélyítésének” szorgalmazása, az ifjúsági mozgalom egységének megteremtése, a CSKP vezető szerepének érvényesítése.

Ezt követően elindult a ZGYISZT átalakítása az egységes, immár lenini alapokon álló Szlovákiai Ifjúsági Szervezetté, amely 1970-ben jött létre. Ennek folyamán még kísérletek történtek a magyar fiatalok sajátos igényeinek hangoztatására, ezek azonban elvesztek az új egységes szervezet ideológiáját megalapozó fráziszuhatagban.

A Magyar Ifjúsági Szövetség létrehozására irányuló törekvésekből átmentett és megőrződött tapasztalatok, valamint szervezeti-eszmei értékek hatása a klubmozgásban és a Szocialista Ifjúsági Szervezet gyakorlatában már külön vizsgálódást igényel. Összegzésül megállapítható, hogy a Magyar Ifjúsági Szövetség létrehozásáért kifejtett igyekezet jelentősége nem határolható be a kísérlet meghiúsulásával. A történeti látásmódhoz ugyanis hozzátartozik az események, folyamatok látens továbbélésének szem előtt tartása. Fokozatos történelemmé válásukban a folyamatok kö-

rülhatároltsága viszonylagos. Az igazi mérce az, ha tágabb, akár egész periódusokat, időszakokat átfogó időszelvényben mutatkozik meg múltbeli eseményeknek a jelent befolyásoló, alakító szerepe.

Jegyzetek

1. Varga Sándor: Az önálló magyar ifjúsági szervezet megszületése 1968-ban. *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, XI. évf. (2009) 3. sz. 11–30. p.; Popély Árpád: *1968 és a csehszlovákiai magyarság*. Somorja, Fórum Kisebbségkutató Intézet, 2008.
2. Varga Sándor: A csehszlovákiai magyar ifjúsági klubmozgalom az 1960-as években. *Regio*, I. évf. (1990) 2. sz. 161–166. p.
3. Csikmák Imre vitaindító beszámolója a magyar fiatalok országos értekezletén 1968. április 6-án. A Fórum Kisebbségkutató Intézet Levéltára, Klubmozgalom. Az előadás némi rövidítésekkel az *Új Ifjúság* 1968. április 15-i számában is megjelent.
4. Uo.
5. Uo. Az *Új Ifjúság* 1968. április 9-i számában közzétette a csehszlovákiai magyar fiatalok első országos konferenciáján kibocsátott Felhívást és a konferencia Határozatát. A két dokumentumot még közli Popély Árpád: i. m. 92–94. p.
6. A Fórum Kisebbségkutató Intézet Levéltára. Klubmozgalom.
7. Kovács Gáspár: A szólásszabadság felelősséget is jelent. *Új Ifjúság*, XVII. évf. (1968. április 2.) 14. sz. 3. p.
8. Duray Miklós: „Hogyha kérdezik a József Attila Ifjúsági Klubban...” *Új Ifjúság*, XVII. évf. (1968. május 10.) 20. sz. 2. p.
9. Uo.
10. Szőke József: Miért akarunk önálló szervezetet. *Új Ifjúság*, XVII. évf. (1968. május 21.) 21. sz. 1. p. (II. rész.)
11. Uo.
12. Uo.
13. Uo.
14. Tervjavaslat az önálló Magyar Ifjúsági Szövetség megalapítására. *Új Ifjúság*, XVII. évf. (1968. április 2.) 14. sz. 11. p.
15. Varga Sándor: Itt a cselekvés ideje. *Új Ifjúság*, XVII. évf. (1968. május 28.) 22. sz. 1. p.
16. Uo.
17. Köszönet Fábry Zoltánnak. *Új Ifjúság*, XVII. évf. (1968. június 25.) 25. sz. 2. p.
18. A szerző személyes emléke.
19. Németh László: A magyar irodalom jövője. *Irodalmi Szemle*, XI. évf. (1968) 6. sz. 550. p.
20. A IV. Nyári Ifjúsági Találkozó résztvevőinek felhívása. *Irodalmi Szemle*, XI. évf. (1968) 7. sz. 67. p.
21. Uo.
22. Uo.
23. Uo.
24. Uo.
25. Új arcú magyarok. 40 éves a Sarló, *Új Szó*, 1968. augusztus 2. 8. p.
26. Győry Dezső: Hivatás és kötelességvállalás. Uo.
27. Dobossy László: A Sarló és az irodalom. Uo.
28. Jócsik Lajos: A Sarló bölcsőjénél. Uo.
29. Fábry Zoltán: Szegényország ajándéka. *Irodalmi Szemle*, II. évf. (1959) 4. sz. 623–628. p.
30. A szerző személyes emléke.

31. Szalatnai Rezső: *Petőfi Pozsonyban*. Bratislava, Csehszlovákiai Magyar Könyvkiadó, 1954, 5. p.
32. Fábry Zoltán: *Petőfi Pozsonyban. Új Szó*, 1954. július 31.
33. A szerző személyes emléke.
34. Turczel Lajos: *Két kor mezsgyéjén*. Bratislava, Tatran Magyar Üzem, 1967.
35. A szerző személyes emléke.
36. Turczel Lajos: i. m. 76. p.
37. Uo.
38. Megalakult a Magyar Fiatalok Szövetsége. *Magyar Nap*, 1936. október 6.
39. Turczel Lajos: i. m. 215. p.
40. A bogyai 33. *Új Ifjúság*, XVII. évf. (1968. november 26.) 47. sz. 2. p.
41. Vallomás társadalmunkról és önmagunkról. *Új Ifjúság*, XVII. évf. (1968. augusztus 12.) 33. sz. 2. p.
42. Uo.
43. Uo.
44. Uo.
45. Uo.
46. Interjú Duray Miklóssal. In Zsebők Csaba–Keresztes Gáspár–Klenner Zoltán–Alexander Papp–Agnesa Nemcova: *A prágai tavasz és a kisebbségek*. H. n., Uniós Tanoda Alapítvány, 2005, 42. p. Hivatkozik rá még: Popély Árpád: i. m. 18. p. A szerző ezúton mond köszönetet Klenner Zoltánnak az összeállítás tőle kapott szövegéért.
47. A IV. Nyári Ifjúsági Tábor Felhívása. *Új Ifjúság*, XVII. évf. (1968. augusztus 6.) 32. sz. 2. p.
48. A IV. Nyári Ifjúsági tábor magyar fiataljainak levele. *Új Ifjúság*, XVII. évf. (1968. augusztus 6.) 32. sz. 2. p.
49. Uo.
50. Az alábbi dokumentumok 1968. augusztus 5-én útrakeltek a belügyminisztérium felé. *Új Ifjúság*, XVII. évf. (1968. augusztus 12.) 33. sz. 3. p.
51. Uo.
52. Galán Géza: Elkészült a MISZ programja. *Új Szó*, 1968. augusztus 3. 6. p.
53. Kele Lajos: Bízunk a jövőben. *Új Ifjúság*, XVII. évf. (1968. július 29.) 31. sz. 2. p.
54. Nem lehet szó nélkül túrni. *Új Ifjúság*, XVII. évf. (1968. augusztus 19.) 34. sz. 2. p.
55. Uo.
56. Uo.
57. Galán Géza: Elkészült a MISZ programja. *Új Szó*, 1968. augusztus 3. 6. p.
58. Interjú Duray Miklóssal. In Zsebők Csaba–Keresztes Gáspár–Klenner Zoltán–Alexander Papp–Agnesa Nemcova: i. m. 42. p.
59. A Magyar Ifjúság Központi Tanácsa Végrehajtó Bizottságának határozata. *Új Ifjúság*, XVII. évf. (1968. szeptember 10.) 35. sz. 2. p.
60. Az *Új Szó* 1968. augusztus 27-i különszáma közölte A Magyar Ifjúság Központi Tanácsának a magyarországi kormányzat és tömegtájékoztatás címére szóló tiltakozást a megszállítás ellen. „Újból tudtára adjuk a magyar kormánynak és a magyarországi sajtónak, rádiónak, hogy nemcsak elítéljük őket, hanem helyettük is szegyejljük magunkat.” Közli még Popély Árpád: i. m. 174. p.
61. Varga Sándor: Kedves Barátaim. *Új Ifjúság*, XVII. évf. (1968. szeptember 17.) 36. sz. 2. p.
62. Kollár József: Nyílt levél Playv Dezsőhöz és Vizi Sándorhoz. *Új Ifjúság*, XVII. évf. (1968. szeptember 17.) 36. sz. 2. p.
63. Zirig Árpád: Körbe-körbe. *Új Ifjúság*, XVII. évf. (1968. augusztus 6.) 32. sz. 7. p.
64. Kollár József: Nyílt levél Playv Dezsőhöz és Vizi Sándorhoz. *Új Ifjúság*, XVII. évf. (1968. szeptember 17.) 36. sz. 2. p.
65. Válasz Kollár Józsefnek. *Új Ifjúság*, XVII. évf. (1968. október 1.) 39. sz. 2. p.
66. A Fórum Kisebbségkutató Intézet Levéltára, Klubmozgalom.

67. Lacza Tihamér: Én így gondolnám. *Új Ifjúság*, XVII. évf. (1968. augusztus 6.) 32. sz. 2. p.
68. Batta György: Fiatal művészek alkotócsoportja a MISZ-ben? *Új Ifjúság*, XVII. évf. (1968. szeptember 17.) 36. sz. 2. p.
69. Uo.
70. Uo.
71. Uo.
72. Tózsér Árpád: Apák és fiúk nálunk. *Új Ifjúság*, XVII. évf. (1968. október 8.) 40. sz. 2. p.
73. Uo.
74. A *Hang* az ifjúsági klubok fórumaként, a *Népművelés* mellékleteként jelent meg havonta Pozsonyban, 1966 áprilisától 1966 novemberéig.
75. Népes – Csehszlovákiai Magyar Népművészeti Együttes, amely vegyes karból, tánckarból és népi zenekarból álló hivatásos együttesként 1953. január 1–1955. március 31. között működött. Fenntartója egy ideig a Csemadok Központi Bizottsága volt, a szakmai irányítást a Kulturális Megbízotti Hivatal látta el, amely később a fenntartója is lett.
76. Tózsér Árpád: Apák és fiúk nálunk. *Új Ifjúság*, XVII. évf. (1968. október 8.) 40. sz. 2. p.
77. Uo.
78. Uo.
79. Uo.
80. Uo.
81. Uo.
82. A csehszlovákiai magyar kultúra és tudomány képviselőinek országos értekezletéről kiadott zárónyilatkozat. *Hét*, XIII. évf. (1968. december 8.) 42. sz. 2–3. p. Közli még: Popély Árpád: i. m. 213–216. p.
83. Az értelmiség találkozója. *Új Ifjúság*, XVII. évf. (1968. december 3.) 48. sz. 4. p.
84. Duray Miklós: A klubmozgalom fejlődési szakaszai. *Új Ifjúság*, XVII. évf. (1968. december 27.) 52. sz. 2. p.
85. Uo.
86. A legfrissebb helyzetkép. *Új Ifjúság*, XVII. évf. (1968. szeptember 24.) 37–38. sz. 2. p.
87. A magyar fiatalok állásfoglalása. *Új Szó*, 1968. október 26. 2. p.
88. Ifjúsági föderációt! *Új Ifjúság*, XVII. évf. (1968. november 26.) 20–51. sz. 1. p.
89. Kiképzették a Magyar Ifjúsági Szövetséget. *Új Ifjúság*, XVII. évf. (1968. december 24.) 50–51. sz. 2. p. Közli még: Popély Árpád: i. m. 229–230. p.
90. Uo.
91. A csehszlovákiai magyar fiatalok konferenciájának határozata. *Új Ifjúság*, XVII. évf. (1968. december 24.) 50–51. sz. 2. p. Közli még: Popély Árpád: i. m. 78. 223–224. p.
92. Uo.
93. A MISZ alakuló kongresszusa kommunista küldötteinek levele Szlovákia Kommunista Pártja Központi Bizottságához. *Új Ifjúság*, XVII. évf. (1968. december 24.) 51–52. sz. 2. p.
94. Varga Sándor: Két kongresszus néhány tapasztalata. *Új Ifjúság*, XVII. évf. (1969. február 18.) 7. sz. 7. p.
95. -dy: Mi a valóság? *Új Ifjúság*, 1969. XVIII. évf. (február 11.) 6. sz. 1. p. Közli még: Popély Árpád: i. m. 232–233. p.
96. A prágai kongresszus tanulságai. *Új Ifjúság*, XVIII. évf. (1969. március 25.) 12. sz. 1. p. Közli még: Popély Árpád: i. m. 252–253. p.
97. A MISZ alapszabályának elutasítását tartalmazó 1969. május 26-án hozott belügyminisztériumi végzést 1969. június 3-án közzölte az *Új Ifjúság*. Az indoklás szerint a kisebbségekről szóló alkotmánytörvény csak kulturális-társadalmi szervezetek létrehozására ad jogot. További érveként szerepelt, hogy a szlovákiai ifjúsági szervezetek új, a Nemzeti Front által jóváhagyott struktúrája elegendő teret biztosít a szlovákiai fiatalság érdekeinek érvényesítésére, nemzetiségi tagolódás nélkül is.

98. Németh István: Táborozások előtt – táborozások után. *Új Ifjúság*, XVII. évf. (1968. május 27.) 21. sz. 2. p.
99. Uo.
100. Duray Miklós: Az egyéni kezdeményezéstől a tömegmozgalomig. *Új Ifjúság*, XVII. évf. (1968. augusztus 19.) 33. sz. 1. p.
101. Uo.
102. Uo.
103. Németh István: NYIT – második félidő. *Új Ifjúság*, XVIII. évf. (1969. augusztus 5.) 31. sz. 2. p.
104. Uo.
105. Németh István: Táborozások után – táborozások előtt. *Új Ifjúság*, XVIII. évf. (1969. augusztus 19.) 33. sz. 2. p.
106. Varga Sándor: Ideálok és valóság. *Új Ifjúság*, XVIII. évf. (1969. szeptember 9.) 36. sz. 2. p.
107. A szerkesztőség megjegyzése. Uo.
108. Varga Sándor: Ideálok és valóság. Uo.
109. Uo.
110. Uo.
111. A magyar ifjúság helye az ifjúsági szervezetekben van. *Új Ifjúság*, XVIII. évf. (1969. szeptember 16.) 37. sz. 2. p.
112. Belan, Rudolf: A gyermek és ifjúsági mozgalom távlatai. *Új Ifjúság*, XVIII. évf. (1969. október 7.) 40. sz. 2. p.

JÓZSEF KISS

AN ATTEMPT TO ESTABLISH A SEPARATE HUNGARIAN YOUTH ORGANISATION IN SLOVAKIA DURING THE YEARS 1968-69

This study examines the starting initiative of hungarian nationality in Slovakia during the process of democratisation in 1968-69. In this study , the analysing method, the discovering of processes, is the determining aspect. It points at those socio-political circumstances, which besides the Czechoslovak Hungarian Workers Cultural Association (Csemadok), enabled the formation of the next organisation as a factor of national entity and identity. It emphasizes that the founding members of the Hungarian Youth Organisation supported the dubcek governance. It also reveals those reasons and circumstances as a consequence of those, this attempt failed. In this context it describes the dismissive attitude of slovak organisations, against that, neither the struggle of those slovak functionaries who virtually supported the establishment of this hungarian organisation, could be effective.